



Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

DEN SVENSKA QVINNAN.

ÅTTONDE ÅRGÅNGEN.

Första häftet.

Innehåll:

	Pag.
I. Om ordnandet af kvinnans undervisning och verksamhet för det medborgerliga lifvet, af <i>K. E.</i> (Insändt.) . . .	1.
II. Fredrika Bremer, hennes sista lefnadstid och sista brev- vexling, af <i>Esselde</i>	3.
III. En genretafla, af <i>T. K.</i> (Insändt.)	28.
IV. Om kvinnans medborgerliga rätt och pligt, af <i>Esselde</i> . . .	30.
V. En moders råd. III. Af <i>St—</i>	45.
VI. Några ord med anledning af »Tankar i religiösa ämnen (I. Om undret. II. Tro och vetande hos kvinnan.) af L. v. K.»; af <i>St—</i>	61.

STOCKHOLM,
REDAKTIONENS FÖRLAG.

 Häftet utdelas den 23 April.

Anmälan.

Åtskilliga nya anordningar hafva blifvit vidtagna för den 8:de årgången af Tidskrift för Hemmet, hvilken Red:n härmed har äran anmäla till prenumeration.

Tidskriften kommer hädanefter att utgifvas i Stockholm på Red:ns eget förlag och har Red:n för öfrigt träffat sådana anordningar med afseende på tryckning, distribution m. m. att den hoppas våga utlofva en större regelmässighet i Tidskriftens utgifvande, än hittills kunnat vinnas.

Redaktionen förblifver oförändrad och Tidskriftens program det hittills följda. Dess första mål är nu, som alltid, *den svenska kvinnans höjande i moraliskt, intellektuelt och socialt hänseende*, i hvilket sträfvande den är öfvertygad om att kunna påräkna medverkan af hvarje ädelt tänkande och sannt upplyst svensk qvinna. Tidskriften skall sålunda fortfarande sysselsätta sig med *de dagens frågor, som närmast beröra kvinnan*, upptaga *biografier* öfver utmärkta både män och kvinnor, lemna anvisningar till *god och bildande lektyr*, jemte utdrag ur goda skrifter af så väl in- som utländska författare, meddela *smärre naturhistoriska uppsatser, reseskizzer, poemer och berättelser*, jemte en och annan liten *revy af litterära nyhe-*

I. OM ORDNANDET AF QVINNANS UNDERVISNING OCH VERKSAMHET FÖR DET MEDBORGERLIGA LIVET *).

»Menniskan är ett sent begrepp i historien», *qvinnan* såsom *menniska* ett måhända ändå senare; men detta begrepp, en gång väckt, kan ej åter insöfvas.

I samma mån stats-skicket erkänner *menniskans* rättigheter, i samma mån måste det äfven erkänna *qvinnans* rättigheter såsom *menniska*.

Bland dessa rättigheter står ovilkorligen främst rättigheten till delfående af den med allmänna medel bekostade undervisningen, och dernäst kommer rättigheten att, på grund af erlagda kunskapsprof, erhålla ett fält för medborgerlig verksamhet. Ett förnekande af dessa rättigheter innebär icke allenast en misshushållning med krafter — en misshushållning, hvartill Staten icke har råd under ett stats-skick, byggdt på alla goda krafter samverka — utan det innebär äfven en inkonsequens, en orättvisa, hvilken, likasom hvarje sådan, förr eller senare skall medföra sitt straff, i det de krafter, som man försummat gifva en sann, lätteligen kunna erhålla en falsk riktning.

»*Qvinnan behöfver arbetet och arbetet behöfver qvinnan*» är en sanning, redan i materielt hänseende vigtig, ur andlig synpunkt dock af ändå högre, djupare och vidsträcktare betydelse. Statens ändamål med att gifva *qvinnans* undervisning och verksamhet en mera medborgerlig riktning, är icke endast att för *qvinnan* bereda ökad tillfälle till ekonomiskt oberoende och att för Staten bereda den fördel, att vid tjentens tillsättande kunna bland ett större antal personer välja den lämpligaste, utan fast mera det, att *qvinnan* genom kun-

*) Insändt till Red:n af Tidskrift för Hemmet.

skaper och erfarenhet måtte lära sig förstå det offentliga lifvet, på det den återverkan hon från hemmet genom familjen derpå utöfvar, måtte, genom en sann uppfattning deraf, lända detsamma till fromma, och ej genom en, i brist på grundlig uppfostran, lättsinnig eller skef uppfattning, eller genom en af oförmåga alstrad liknöjdhet lända detsamma till skada.

Ordnandet af denna angelägenhet är en fråga, som hos oss redan står på dagordningen, och då den vid innevarande riksdag synes hafva blifvit undanskjuten snarare än löst, så är detta förhållande icke orsakadt af ett underkännande af dess vigt, eller af öbenägenhet att uppfylla rättvisans och billighetens fordringar, utan innebär detta förhållande helt enkelt ett indirekt erkännande af oförmåga att densamma lösa. Hvad annat innebär Utskottets vidt sväfvande, allt omfattande, intet bestämmande betänkande — hvad annat det under diskussionen i ett af Stånden fällda yttrandet: »har man tillfrågat qvinnan om hon verkligen vill hafva allt detta?»

Qvinnan måste åtminstone tillfrågas vid afgörandet af qvinnans angelägenheter; icke allenast rättvisa och billighet, utan äfven klokhet bjuder detta. Det hade varit lyckligt om Ständerna direkte erkänt denna grundsats och till följe deraf förenat sig i beslut, att hos Kongl. Maj:t anhålla det i och för utredande af denna vigtiga fråga måtte tillsättas en kommité, sammansatt af kunniga och för saken intresserade män och ett lika stort antal qvinnor, dels familjemödrar, dels ogifta, med åliggande att uppgöra förslag till ändamålsenligaste ordnande af qvinnans undervisning och verksamhet för det medborgerliga lifvet. Det hade varit lyckligt om Ständerna förenat sig i ett sådant beslut, men då så icke skett och sannolikt ej heller kommer att ske, återstår endast den förhoppning, att vår upplysta och för framåtskridandet nitälskande Regering, äfven utan Ständernas derom framställda anhållan, skall vidtaga denna åtgärd, för att, med ledning af en sålunda åstadkommen utredning, till nästa riksdag i detta ärende framställa förslag.

K. E.

II. FREDRIKA BREMER, HENNES SISTA LEFNADSTID OCH SISTA BREFVEXLING.

En hand domnar, ett öga slocknar, ett hjerta tystnar — hur vanligt, hur alldagligt detta sorgespel! Verlden stannar icke sin gång för att se derpå; han förnimmer det såsom höstvandrararen stjernfallen, hvilka gnistra omkring honom: en blick af beundran eller häpnad, ett flygtigt intryck af skådespelets vemodiga storhet, och han ilar vidare framåt, utan att ett ögonblick fördröja sin färd.

Och dock gifves det undantag!

Vi tala icke här om meteorerna i mensklig gestalt, hvilka, efter en lysande och förbrännande bana, krossa verldar i sitt fall och komma menskligheten att stanna af häpnad och förfäran. Vi tänka på ett annat slag af menskliga fenomen, mindre förbländande, men varaktigare och af högre betydelse: Bethlemsstjernorna i menniskohamn, mer och mindre fjerrlysande, det är sannt, men alla, i mån af sin beskärda lyskraft, *vägledande*, troget förelysande, outtröttligt framåtmanande och aldrig stannande förr än vid målet. Då dessa, ljusbärande bland folken, stanna, då deras händer domna, då deras fackla sänkes, då stanna också de äflande menniskobarnen, lemna för en stund sina dagliga bestyr och spana sorgset efter det slocknande ljuset, lyssna andlöst efter ett återljud af den kära, välkända stämman.

Så stannade också vi svenskar, hög och låg, rik och fattig, sorgset spanande och lyssnande, då det blef känt, att det flyende årets sista vingslag utsläckt en af de lifslågor, som brunnit klarast och renast ibland oss; då det blef känt, att *Fredrika Bremers* milda öga slocknat, att hennes rika, varma, värtaliga hjerta tystnat. Att skildra hvad hon varit för sitt folk, för sitt lands qvinnor, *för menskligheten*, det tillhör framtiden; och det blir ett stort verk; ty det gäller att räkna och tolka hvarje slag af ett hjerta, som klappade endast för menskligt väl och ve, hvarje tanke af en själ, som var till, blott för att söka det rätta för sig och andra, hvarje lifsytring af en ande, hvilken, sedan dess första hårda Jakobs-strid var

utkämpad, lefde blott af Guds kärlek. Vi förmå här endast, jemte några stammande ord af saknad och hängifvenhet, meddela några flygtiga teckningar af den hädangångnas sista lefnadstid, af hennes första och sista hem i Sverige, af hennes sommarlif der, hennes brevexling under hösten och hennes slut.

Årsta.

Redan om våren 1865 beslöt *Fredrika Bremer* att lemna det oroliga, tröttande och kostsamma hufvudstadslifvet, för att söka en lugnare fristad på sin gamla fädernegård i den sörmländska skärgården, der hon äfven tillbragt den föregående sommaren.

»*Jag börjar känna örens tyngd,*» sade hon vid afskedet, till den, som tecknar dessa rader; »*jag behöfver ro att afsluta mitt sista arbete, och sedan skall det bli godt att få dö på mitt gamla Årsta.*»

Årsta är ett gammalt präktigt herresäte, med vackert läge vid Saltsjön i Öster Hanninge socken, omkring tre mil söder om Stockholm. Det nämnes redan i gamla urkunder från 13 och 1400 talet såsom tillhörande än en, än en annan af konung *Albrechts* tyska riddare. *Gustaf II Adolfs* krönikeskrifvare berätta, att då svenska krigsmakten, under konungens eget befäl, sommaren 1621, skulle öfverföras till *Riga*, mönstrades trupperna på Årsta äng i närvaro af *Axel Oxenstjerna*, som uppläste och lät dem besvärja de nya krigsartiklarna. En rödmålad, skröplig träbyggnad med vidunderligt hög takresning, som utgör den ena flygeln, visas ännu af folket såsom *Gustaf Adolfs* sista bostad på svensk botten, innan han vid den närbelägna *Elfsnabben* steg ombord för att afgå med hären till Tyskland. Men äfven den stora manbyggnaden har sin historia, gerna, ehuru med åtskilliga variationer, berättad af de gamla på godset. Så förtäljes huru en rik och mäktig fru till Årsta, *grefvinnan Bielkenstjerna*, då hennes herre och man drog ut i krig och blef borta i många år, fann för godt att använda godsets sparmedel och arbetskrafter till att uppföra den stora slottlika byggnaden, som ännu utgör gårdens största prydnad. Då mannen sent omsider återkom till fäderneslandet och redan på afstånd fick underrättelse om sin kära husfrus egenmäktiga tilltag, skref

han till henne ett bannobref, hotande med svåra hemsökelse af sin vrede. Detta så mycket mera som han sport att det kostsamma slottet blifvit uppfördt på en plats der han, sjömannen, amiralen, icke ens kunde se en skymt af hafvets bölja, hvilket granneligen bevisade att, ehvad orsak hans hustru haft till sitt förehafvande, icke hade det varit några kon-siderationer för hennes herres välbehag och plaisir. Berät-telsen förtäljer vidare huru frun till *Årsta*, uppbragt af dessa hotelser, sändt några utvalda män af sin slägt att möta man-nen på vägen och underhandla om fred, hvilket dock ej. lye-kats bättre än att handgemäng uppstått, hvarunder amiralen blifvit dödad och sedan af enkan med all ståt begrafven i *Öster Hanninge* kyrka, der det praktfulla grafchoret ännu visas. Andra säga, att amiralen med en örfil straffat sin fru för hen-nes tilltag, men för öfrigt, hvilket lærer vara verkliga förhål-landet, dött några år efter sin hemkomst, af de sår han er-hållit i slaget vid *Belt*.

Utom dylika historiska traditioner berättar *Årstafolket* i för-troliga stunder äfven en mängd spökhistorier och andra sådana hemlighetsfulla tilldragelser, som äro oskiljaktiga från alla våra gamla herresäten. Så tror sig mången ännu i midnattens timma höra den *Bielkenstjernska* örfilen genljuda i den stora trappan; en annan har tydligen sett hären inmönstras en dim-mig gryningsstund på kungsängen; en tredje åter bedyrar att *Gustaf Adolfs* dröm den sista natten han tillbragte i fäderneslan-det ännu oroar innevånarna i den skröpliga, rödmålade flygeln.

Vid en af de djupast inskärande vikarna i den mest söndersplittrade delen af skärgården söder om Stockholm, ligger det fordna *Bielkenstjernska* herresätet. Vägen dit går genom en i små kullar och dälder bruten, föga naturskön trakt, hvilken likasom hela denna del af skärgården säges bära tydliga spår af att en gång hafva varit skådeplat-sen för någon väldig natur-revolution. Först då man från *Öster Hanninge* gamla kyrka närmar sig *Årsta*, antager land-skapet en större karakter, i det de brutna kullarna öf-vergå till sammanhängande skogshöjder, och vidga sig likasom för att ge rum för och omsluta ett ofantligt sä-desfält, som sträcker sig ända fram till de spridda trädgrup-per, hvilka beskugga den vestra façaden af *Årsta* slottslika manbyggnad. Vandraren följer vägen vidare framåt öfver sädesfälten, förbi den norra gafveln, svänger derefter upp på

gården och stannar framför den östra façadens tornprydda utsprång. Gården, som under de Bremerska egarnes tid var skuggad af en hög allé af åldriga lindar, är nu en fri plats mellan tvenne flyglar och öppnar sig öster ut mot en egenomlig och vacker utsigt öfver en stor trädgård, kantad af höga, i hvalf sammanvuxna alléer, bortom hvilka sakta reser sig en med mörk barrskog bevuxen höjd, som synes likasom med värnande armar vilja omsluta och skydda det gamla herresätet. På motsatta sidan sänker sig höjden, här klädd med löfskog, brantare ned mot en smal vik af Östersjön, hvars andra strand bildas af den stora *Gålön*. Beskuggad af löfskog går en vacker väg längs med stranden af sjön, utgörande en fortsättning af den så kallade engelska parken, hvilken genomslingrad af en vacker å, som utfaller i den nedanför liggande viken, och prydd af rika blomstergrupper, sträcker sig utmed östra sidan af byggnaden och gården.

Från gården inträder man genom den stora porten, öfver hvilken den *Bielkenstjernska* vapenskölden är inristad, i en ståtlig förstuga; derifrån åter leda dubbla trappuppgångar upp till den öfra våningen, hvilken ännu till en del befinner sig i samma skick, som i de Bremerska egarnes tid, försedd med en dyrbar men gammaldags möblering enligt smaken från slutet af förra seklet. Här valde *Fredrika Bremer* till sitt hvardagsrum en stor, ljus, luftig hörnsalong, 9 alnar hög, med trenne fönster åt öster, der den nyss beskrifna utsigten öfver gård och trädgård utbreder sig samt trenne åt söder der park och gården, gårdar och skogsbackar bilda en ljus och vänlig tafla. Det vackra rummet var på det behagligaste sätt anordnad, och man sade på *Årsta* att om man ville bli rätt glad skulle man bara gå upp till »*Mil Fredrika*», såsom hon här ännu af gammal vana sedan förra tider kallades. I midten af rummet stod ett stort bord, uppfyllt af planschverk, album, m. m. och vanligen prydt med åtskilliga blomglas, fyllda med skogsplantor och ängsblomster. Omkring bordet slöt sig en inbjudande krets af emmor och antika hvilstolar, den stora, gula damastfåtöljen icke till förglömmandes, i hvars vidt utbredda fann och djupa sköt man ofta sett värdinnans lilla spensliga gestalt halft försvinna, under de angenäma thesoiréerna i hennes Stockholms hem. På de stora hvita marmorborden emellan fönsterna voro anordnade talrika samlingar af kuriosa, konst- och natur-

alster, och andra minnen af hennes resor. Främsta platsen bland alla dessa relikter och amuletter, snäckor, koraller och fjädrar, radband och smycken m. m. hade dock här, som i Stockholm, den lilla förtorkade busken af Jerichorosen, hvilken man så ofta sett af egarinnans ifrigt sysslände händer omplanteras i ett vattenglas, för att efter en stund räta ut sina torra, skrupna qvistar och långsamt öppna sina »sofvande ögon» tills de lyste som små röda eldslågor öfverallt på de vissnade grenarna. Under marmorborden voro grupperade större snäckor, mineralier, hafsvexter m. m. Innanför salongen låg en mindre sängkammare, äfven den ett hörnrum, der skrifbordet hade sin plats vid det vestra fönstret, med utsigt åt den odlade slätten, öfver hvars dunkla skogsram kyrkan längst bort höjde sin fina spira mot himlen. I samma våning, men på andra sidan tamburen, låg den för hela familjen gemensamma matsalen med sina fyra fönster, sin stora spisel, och sitt ofantliga bord.

Sedan vi härmed sökt göra läsaren hemmastadd med *Fredrika Bremers* bostad gå vi att, med ledning af de upplysningar, som blifvit oss meddelade af hennes omgifning, meddela några teckningar af

Sommarlifvet på Årsta.

Då *Fredrika Bremer* var i sin fulla helsokraft, såsom fallet ännu var sommaren 1864, hvilken hon äfven tillbragte på *Årsta*, i sällskap med en ung engelska, miss H., steg hon alltid tidigt upp för att njuta af den friska morgonluften. Redan kl. 5 såg man henne med miss H. taga vägen genom parken till den på temligen långt afstånd belägna källan, der hon sjelf upphemtade sin morgondryck och sedan ofta på en annan, längre väg, återkom till gården vid den tid då de öfriga i huset vaknade. Vid middagstiden begaf hon sig ensam ned till badhuset för att uppfryska sig med ett bad i Östersjöns svala böljor, hvarefter hon vanligen vandrade en timma i de skuggrika trädgårdsalléerna, hennes älsklingsplatser sedan barndomen. En boské i trädgården bär ännu sedan gamla tider *Fredrika Bremers* namn, och man berättar att hon der tillbragte större delen af sommaren efter återkomsten från Amerika, under omvexlande arbete på

sina reseminnen och vandringar i de gamla, kära alléerna. Men vi öfvergå till hennes *sista* sommar. Nyss återställd från en allvarsam sjukdom, som i ej ringa mån försvagat hennes krafter, måste vår morgonvandrerka nu inställa sina tidiga promenader. Efter frukosten tog hon dock som vanligt bok eller penna och arbetade oafbrutet i flera timmar. Om planen för hennes tillämnade *sista* verk då utkastades, känna vi icke; ej heller hvilka författare hon under sommaren studerade, med ett enda undantag likväl. Hon omtalade nemligen för en ung vän, som hon inbjudit till *Årsta*, att hon i sommar för första gången läst en bok, som på sin tid väckt mycket uppseende och mycket klander. På frågan hvilket arbete det var, svarade hon: »*Fredrika Bremers Hertha*.»

»Nå,» frågade den unga vidare, »hvad säger ni om den?»
Fredrika Bremer smålog vemodigt. »Åh!» svarade hon, »der är mycket, som kunde varit borta och då hade det öfriga verkat bättre.» Efter en stund tillade hon, med en halft spefull sjelfkritik: »kan du t. ex. säga mig, hvarför memiskan (*Hertha*) alltid skulle gå hvitklädd?»

Det lärer verkligen varit fallet att *Fredrika Bremer* först nu läst sitt eget arbete i tryck.

Ej förrän mot middagen blef hon denna sommar synlig, då hon ännu någon gång under varma dagar tog vägen till badhuset, nickande vänligt åt den med hushållsgöromålen sysslände värdinnan, språkande en stund med några af döttrarna i huset, eller ledsagad ett stycke på väg af någon medlem af den talrika familj, som under sommaren bebodde den ena flygeln, och som vi vilja kalla »*Årsta sommargästern*.» Från kl. 5 eller 6 tillbragtes aftnarna vanligen tillsammans med värdfolket eller med dem hos grannarna, midt ibland en skara af unga flickor och ynglingar, ofta 20 å 25 till antalet, af hvilka isynnerhet några drogos till *Fredrika Bremers* närhet, med samma naturliga och oemotståndliga kraft, som den, hvarmed de smärre himmelsgloberna dragas till de större. En önskan, af henne var nog för att sätta hela den muntra skaran i rörelse; än skulle man uppsöka något hennes favoritställe sedan ungdomen, än efterforska någon gammal tro-tjenares öden; än var det en stenart, som skulle sökas, en alg eller en laf, som hon visste borde finnas der och der; oftare dock någon skogsblomma, som hon med förkärlek omfattade och som på hennes beskrifning letades. Så hade

hon en gång yttrat sin längtan att få återse den täcka, fint doftande *Pyrola uniflora*. Botaniska utflygter anställdes genast i alla riktningar, och *Pyroler* hemfördes af alla slag, utom just den vackraste, *unifloran*. Då förklarade en vacker morgon den unga läkarkandidaten, som tillhörde hemkretsen, och om hvilken *Fredrika Bremer* brukade säga: »det är ett stycke af den gamla nordiska kämpanaturen i den der gossen, som en gång skall besegra alla hinder,» att han icke ämnade visa sig på *Årsta*, förrän han funnit *ml* *Fredrikas Pyrola*. Några timmar senare inträdde han också i den vackra hörnsalongen, med ett fat, kantadt med en krans af alla de dittills funna *Pyrolaarterna*, och midt i kransen *unifloran*, med sin hvita, mjella blomkrona spridande i hela rummet sitt aromatiska doft.

Fredrika Bremer hänsyftade stundom, med en viss grämselse, på det bundna, stela och dufna lif, ungdomen förr i världen fört på *Årsta* och älskade att nu framkalla motsatsen, genom att bereda de unga ett glädtigt, friskt och rörligt lif i det fria; en belöning, menade hon, som de både behöfde och förtjenat, genom det trägna, arbetsamma lif, de hvar för sig förde under vintern. Så t. ex. gick man vid höbergningen alle man ur huset, och deltog på allvar i det muntrande arbetet. Så snart vädret var vackert, föreslog hon långa fotvandringar utåt godsets egor, för att göra besök i stugorna, tala förstånd med de vuxna, komma barnen att visa skratrgroparna i sina frodiga kinder och lindra eller trösta de sjuka. Än åter ställdes den mödosamma kosan, med *Fredrika Bremer* såsom vägviserska, till något högt berg i grannskapet, derifrån man hade en herrlig utsigt, som hon sedan barndomen med förtjusning mindes. Än gjorde man utflygter i skärgården, omvexlande till sjös och lands; än firades några minnesdagar, i hemmet eller i grannskapet, eller några folkfester för godsets underhåfvande, förskönade af de vackra, fyrstämiga sånger, som ungdomen dagligen inöfvade. Ibland åter gällde det ett besök hos den talrika familjen i prästgården, der samtalet med församlingens själaherde vände sig mera kring christendomens praktiska än theoretiska frågor, mera kring det christna *lifvet* än den christna *dogmen*, mera kring medlen för ingjutande af ordets *anda* i hjerta och lefverne, än kring methoden för inskrändet af dess *bokstaf* i begrepp och minne. På hemvägen såg man

vanligen *Fredrika Bremer* skilja sig från de öfriga och ensam eller åtföljd af en af sina unga vänner taga kosan åt kyrkogården, der hon stannade en stund för att bryta en vallmo på systemens graf, medan hon lät minnets halft leende, halft vemodiga bilder draga förbi sin själ.

»Jag har låtit plantera vallmo och tusenskönor kring *Agathes hylorum*,» skrifer hon till en vän efter ett af dessa besök. »Det är så vänligt och fridfullt under de skuggande lindarna, der jag hoppas att få mitt rum vid hennes sida. Gerna ville jag få lefva i ro här till dess. Det är dock icke på detta rum som jag mest tänker, som du väl kan tro. Men ålderns trötthet gör att man äfven med kärlek till lifvet, det lifslevande lifvet, icke ogera dröjer vid den sista hvilan. Ett och annat ville jag dock ännu gerna uträtta i denna verld innan dess och hoppas att få tid och lugn dertill i denna min enslighet.»

Bland förliden sommars utflygter beskrifves festen för barnen tillhörande Prins Carls räddningsanstalt på *Gålön* såsom en af glanspunkterna. Dagen var vacker, grannfamiljerna hade infunnit sig, båtarna, som väntade nere vid stranden, fylldes med glada festfarare, och efter en vacker färd utåt den långsmala viken landade man vid *Gålön*. Föreståndaren med barnen och deras fosterföräldrar voro redan samlade, gåfvor och traktering utdelades, och när ungdomen, på *Fredrika Bremers* uppmaning, blandade sig med barnen för att bringa lek och dans i gång, tog hon en af de äldre med sig, lemnade den högljudda och muntra scenen, och gjorde en lång vandring inåt ön, som fordom tillhört *Årstagodset*. Ledd af sina barndomsminnen vek hon af inåt alla torp och gårdar, lyssnade välvilligt till folkets mångordiga, ofta med förtäckta klagovisor uppblandade berättelser om deras lif och arbete och lofvade medla för dem då det syntes billigt. Vanligen sökte hon dock försona dem med deras svårigheter och vedermödor, än med en påminnelse om hur mycket bättre det skulle bli när barnen växte upp och kunde deltaga i arbetet; än med förhoppningen om en blidare vinter, en mera gifvande sommar till följande år; än åter med en erinran derom huru grannen, som legat sjuk i åratat, eller nästgårdsbonden, som hade bekymmer af ett vanartigt barn, vore ännu hårdare pröfvade och dock måste tåligt finna sig i Guds vilja. Återkommen till festscenen ef-

ter ett par timmars vandring steg hon i båten med de öfriga och kunde dock efter aftonmåltiden, såsom alltid, sitta uppe ännu ett par timmar med de öfriga. Vanligen spelade hon då, till dans för de unga, polskor och gamla svenska danslekar, beledsagad af deras sång; eller ock deltog hon i deras stillsammare lekar, der en fyndig ordvändning eller ett och annat profstycke af putslustigt Upsala-Witz i de unga studenternas mun, åtföljdt af de andras klingande skratt, ofta belönades med en applåd af *Fredrika Bremers* små, nästan bräckligt spensliga händer. Ofta hände det väl ock, att hon själf med ett af sina qvicka och dock så godmodiga infall gaf skämtet en finare udd, leken en lättare, flygtigare fart, tills åter kanske ett ord af djupare mening likasom bräckte de ytliga tankarnas skal och lät de unga, halft häpnande, blicka ned på den allvarliga grund, öfver hvilken hon låtit skämtet spela. Än åter tog samtalet en praktisk vändning då hon ofta, dock helst i enskildt samspråk med gamla eller unga, framlade sina åsichter i sociala frågor. Särskildt språkade hon ofta och gerna med den unga läkarkandidaten om utsigterna för qvinnan att få tillträde till läkarebanan, och byggde nog i hemlighet på den omtalade »kämpanaturen» sitt hopp om öfvervinnandet af de hinder, som här stodo i vägen. Under sista sommaren afslutades de glada aftonstunderna antingen med folksången eller med ett Hosianna, speladt af *Fredrika Bremer* och sjunget unisont af hela sällskapet, då icke ens de minst musikaliska undsluppo den godmodigt poekande uppmaningen: »Sjung, sjung, mitt barn!» Sent omsider bröt derefter den glada kretsen upp, för att i den ljusa sommarnatten begifva sig hvar till sitt — *Fredrika Bremer* upp till sitt tysta sofrum med fönster åt vester, dit hon väl ännu kastade en dröjande blick innan hon öfverlemnade sig åt hvilan. Hon hyste nemligen en särskild förkärlek för skådespelet af en sjunkande sol och det öfver den vestra himmelskanten dröjande aftonskimret. Hemma eller borta, ute eller inne, såg man henne i solnedgången alltid draga sig undan de öfriga för att ensam i tysta betraktelser se det strålande himlaluset försvinna.

Men hösten nalkades; ungdomsskarorna togo till flygten likt flyttfoglarna vid sommarens slut; somliga för att i Upsala återtaga sina studier, andra för att i Seminarium, i Musikaliska Akademien, i slöjdskolor och elementarskolor fort-

sätta sitt arbete eller först nu börja det, ofta med förord och hjälp af *Fredrika Bremer*. Sommargästerna beredde sig att lemna landet för embetsgörömål och hushållsbestyr i staden; blott ett par af döttrarna i huset stannade som vanligt hemma för att sköta den inre hushållningen, och *Fredrika Bremer* begynte såsom de andra rusta sig till vintern — den första hon sedan sin ungdom tillbragt på landet. Hennes rum ombonades med största omsorg för att hålla höststormarna och den väntade kylan ute, sjelf ordnade hon sin vinterdrägt varmare än vanligt, utan att ana att den, ehuru skänkt af en väns varma hand, ej skulle förmå utehålla den strängaste, oblidkeligaste kylan — dödens. Redan började man om aftnarna samlas kring skymningsbrasan i den stora salen. Promenaderna inskränktes mer och mer; bokhyllan anlätades allt oftare; pennan kom flitigare i gång så väl för brefskrifning som för annat arbete, och med otålighet väntades post och tidningar, synnerligast då riksdagen stundade och representationsfrågan kom främst på dagordningen. Slutligen emotsågs äfven med ifrig längtan de rikhaltiga sändningarna af revyer, journaler och broschyrer från en vän i hufvudstaden, med hvilken vän äfven en ganska liflig brevexling underhölls, hvarur vi erhållit en kärkommen tillåtelse att meddela ett och annat utdrag. Förmodligen var det till svar på något förslag till en syssel-sättning under de långa vinterqvällarna som öfvervintraren på *Årsta* af sin korrespondent uppmanades att lära sig spinna. Förslaget omfattades med ifver; en af sommargästerna erbjöd en liten gammaldags spinnrock, berömd i många led inom hennes släkt, såsom lätt och tyst och god; värdinnan lofvade att ge den erforderliga undervisningen; den blifvande lärjungen förklarade att hon snart skulle »kappas» med lärarinnan; och innan hösten, ovanligt senfärdig detta år, på allvar infunnit sig, voro redan spinnrockarna i gång vid aftonbrasan i den stora salen på *Årsta*, täflande med hvarandra i snabbhet. Det första brevet till vännen ger en liflig beskrifning af dessa höstaftnar, förkortade af det behagliga arbetet, hvilken beskrifning vi här meddela såsom det första utdraget af

Fredrika Bremers sista brevexling.

»När, i skymningen, brasan tändes i den stora salen, sitter jag i ett hörn der och spinner, och gläder mig att se lågornas lek och ljus,

och gläder mig åt min spinnrocks surr och åt arbetet som värmer händer och fötter medan det låter tankarna löpa, som tråden mellan mina fingrar och låter mig äfven se i perspektiv, i »framtiden» (så nämnes våren af allmogen i en del af Skåne) en lång vit väf ligga och masa sig i solskenet på gröngräset, och allt hvad deraf skall blifva. Ja, du har rätt, spinna är en poetisk sysselsättning, och dertill ganska helsosam. Mig gör den vaken och varm, ger motion och derefter en god sömn, sådan jag icke haft den på länge.»

Från den lifligt skildrade genretaflan inomhus, flytta sig brefskrifverskans tankar med hennes blickar till det stora höstliga landskapet, som från trädgrupperna utanför fönstret utbredde sig till ett omväxlande sceneri af vidsträckta odlingsfält, lifvade af plöjare och dragare och omgifna af en bugtande skogsram, prunkande i den rika färgskiftning, som de första skarpa frostnätterna framkalla.

»Nu är det höst,» fortfar hon, »men jag tycker mig aldrig ha sett den årstiden så vacker eller begripit den så väl. Skogarna stå med guldgula och mörkgröna lunder omkring åkrar, lysande af ljusgrön brodd. Plogen ristar djupa fåror i jorden för den kommande vårsådden. Vid mitt fönster står ett askträd, årsbarn med mig, som nu fällt sina löf, sin sommarklädnad, med dess knippor af fröskidor, dess slumrande ögon i knoppar för ett nytt år, en ny vår, för hvilken det samlat sina safter; de stå desto tydligare fram i höstsolens ljus och säga mig hvad jag, hvad vi alla ha att göra om hösten. Ack, min F.! hvad jag känner det godt att vara gammal, att hafva barndomens, ungdomens och medeltidernas oroliga tider bakom mig, att hafva ett slags pligt och rättighet att blifva stilla, samla mina tankar, »ställa om mitt hus» och sedan — sitta vid elden och spinna! Och att jag får detta, här i mitt barndomshem, med de omgifningar, minnen och utsigter, den frid och frihet, som äro mina, det gör mig ofta så barnsligt glad och lätt till sinnes, att jag nästan förvånas deröfver; det stämmer mig till en daglig lofsång.»

Brefvet slutar med nedanstående ord, innebärande det enda, halft afvärande svaret på några uttryck af korrespondenten rörande den förenade själsstorheten och hjertegodheten hos *Fredrika Bremer*.

»Min F. anbefaller jag att icke med för vackra loford fresta till själfkärlek en fattig, syndig människa, hennes innerligt tillgifna gamla vän Fr. Br.»

Ett annat bref vid samma tid skildrar intrycket af

den lektyr, serdeles den af *Revue des deux mondes* som blifvit henne tillsänd från hufvudstaden.

»Det är mig ett obegripligt nöje,» skrifver hon, »att läsa större delen af uppsatserna (de vetenskapliga) i denna tidskrift; icke alltid för ämnets skull, som de behandla, men för sättet hvarpå de behandlas och det mästerskap med hvilket de rent menckliga och samhällliga frågorna i hvar särskildt ämne framhållas, såsom mätare för både tadel och beröm: idén i förhållande till dess förverkligande. Man må hålla med skriftställaren eller icke, så lär man af hans sätt att belysa sitt ämne och lånar lys af hans method, stundom till att — kritisera honom sjelf. Fransoserna ega nemligen i högsta grad skarpsinne, men icke i samma grad djupsinne.» — — — — —

»Du frågar mig,» fortfar hon, »hvad jag tänker om »*L'histoire d'une honnête femme*»*). Jag har af den blott läst en del. Situationen som skildras i detta häfte synes mig onaturlig och outhärdlig för ett ädelt qvinnohjerta. Och hvartill detta beständiga tvång? Stolthet — hämbegär — högmod? d. v. s. sjelfviskhet! Isabellas kärlek är icke af en ädlare art. Dessa två varelser, som ömsesidigt söka kufva hvar-

*) För att göra de sinnrika anmärkningarna fattliga för läsaren vilja vi här gifva en kort öfversigt af romanens innehåll. *L'histoire d'une honnête femme* af *Cherbuliez* är en ung, rikt begåfvad qvinnas historia om sig sjelf, sedan en man af verld, fångslad af hennes skönhet och hennes originella, naiva väsende tvingat sig in i hennes hjerta och erhållit hennes hand. Mannen, som njutit sitt lystmäte af pariserverldens förströelser och längesedan tömt nöjets bägare till draggen, förenade med ett flygtigt och nyckfullt sinnelag dock en viss storhet i karakteren, och röjde stundom en djup, man kunde säga vild åtrå efter en kärlek af renare och högre art, än han dittills förmått framkalla. Icke desto mindre börjar han inom kort, under enformigheten af en vinter på landet, tröttna vid sin enformiga lycka, finna sina Bojer tunga och längta efter ombyte. Den unga makan öfvertygas att hon endast med nyhetens behag för några korta ögonblick förmått fångsla den verldsmätta mannen, hvars känsla endast af nya och stegrade retningar syntes kunna spurras till lif; dertill tror hon honom hafva varit henne otrogen och han lemnar henne i denna öfvertygelse, ehuru tanken på henne i sjelfva verket låtit honom fly den frestelse, för hvilken han var nära att gifva vika. Krossad på en gång i sin kärlek och sin qvinliga stolthet kastar sig den unga qvinnan i en förtviflad kamp emot sitt öde och sitt eget hjerta; hon söker öfvertyga sig sjelf och andra att hon för mannen numera endast kan hysa hån och förakt, och blåser derigenom nytt lif, i hans, under hvardagslifvets stiltje, slocknande passion. Derefter fortgår striden under å omse sidor stegrade lidelser. Ur stånd att förmå den sårade makan att tro på uppriktigheten af hans återvändande kärlek och finnande så väl böner som hotelser mötta endast med ett tilltvunget kallt hån, drifves mannen för en kort tid på nytt ut i den lägsta pariserverldens hvirfvel. Hustrun söker döfva sitt svikna hjerta med intresset för en ädel, ung svärmare i grannskapet; svartjukan jagar mannen hem; *L'honnête femme* hindras först i sista ögonblicket att låta enlevera sig af sin svärmare och ur dessa förvecklingar framgår i en temligen platt upplösning, en omutiverad försoning, hvilken ger läsaren föga hopp om en bättre framtid för de båda makarna, hvilkas öden han dock följt med intresse och hvilkas i viss mån ädla och stora karakterer hade förtjenat en bättre utveckling.

andra måste sluta med att grundligen hata hvarandra, om historien utvecklas naturenligt, och ingen högre vilja eller kärlek får makt med hennes eller hans hjerta. Så som hon der visar sig, kan hon aldrig vinna honom, icke en gång besegra honom genom makten af en gudomlig lag eller kraft. Ty hon har den icke. Hon älskar icke på gudomligt vis. Solen i sin uppgång — eldbrasan när den i vinterqvällens skymning tändes i vårt mörka rum och upplyser och genomtränger med värmande lif äfven dess mörkaste vrår, — lärer något om den genomträngande godhetens eller kärlekens makt, som vore godt att gifva akt på. Och den som på inre sätt vill besegra en annan, måste sjelf hafva sitt lif uti det högsta lifvet, det odödliga!» —

I följande bref återkommer hon till Cherbuliez' novell, hvars början först nu kom henne tillhanda.

»Le Roman d'une honnête femme» är visserligen en af de bättre romanerna i Revuen, som icke är stark i denna genre, och sedan jag läst dess första delar förstår jag bättre hjeltinnans sinnesstämning och kan deltaga för henne, dock ej fullt. Gripande och naturligt är hennes lidande, sådant det skildras i begynnelsen (den der första veckan då hon gråter öfver sig sjelf såsom öfver en död); men sedan?? Att så utan de mest tvingande omständigheter lefva på sträckbänk, lefva af malört, som hvarje ögonblick spricker ut i bittra och bitande ord, det är naturvidrigt för en ädel själ, och den borde revoltera sig deremot som emot en verklig förnedring. En bättre, en högre kärlek skulle ha räddat henne derifrån och äfven honom, om han står till att rädda, d. v. s. om han har något bättre inom sig, något sådant som man kallar pligtkänsla, samvete. Det ser just icke ut så i historien och då gjorde hon bäst och ädlast uti att lemna honom åt sig sjelf. Det finnes naturer, som äro så artade, att det husliga lifvet och den husliga sällheten icke äro dem nog. De ledas djupt vid det hvardagliga enahanda och drifvas af en inre eld ut i verlden att brottas med lifvet, upptäcka eller eröfra något i andens eller materiens rike. Och först när de öfvat och i någon mån tillfredställt sina krafter på detta vis, kunna de åter njuta af hemmet och dess ro — åtminstone för en tid. För sådana naturer behöfs en själsdiet som kan hålla dem uppe. De måste bli lejonjägare eller på annat vis gifva näring åt Herkulesanden inom dem, om denna ej skall förstöra dem och deras hem. Är Monsieur Max en sådan ande — men derpå tviflar jag, han ser mig dertill alltför ytlig och hjertlös ut — så finnes ingen hjälp för honom och hans stackars maka, utom i en diet sådan jag nämnt.»

Man tycker sig se hur brefskrifverskan träffad, närmare

än hon sjelf i förstone anat, af sanningen i sin egen skildring, låtit pennan hvila några minuter, kastat en snabb återblick på sitt eget lif, sin egen karaktersutveckling, och der- efter raskt fortsatt:

»Så kvinna jag är, och ganska kvinlig till hjertat, så har jag stor sympati för sådana jägare-naturer. För mig hade aldrig hemmet och den bästa makes kärlek varit nog, om de hade stängt mig ifrån en verksamhet vida öfver hemmets gränсор; och jag tackar Gud att en aning härom afhållit mig från att göra en god man — olycklig, genom att bli hans hustru.

— »Det skall bli intressant,» tillägger hon, återkommande till sin första tankegång, »att se huru den fransyska romanen slutar.» Intresset blef dock ej hvad hon väntat. Nästa bref säger nemligen:

»Slutet af »L'histoire d'une honnête femme» lät mig tänka på det fransyska ordspråket: »Beaucoup de bruit pour une omelette». Den kärlek, som der gör försoningen, synes mig nemligen icke af högre art än den före broullieriet och ger ingen trygghet mot en ny inre skilj- messa. Den enda figur der af större innehåll skickas hjertlost till la Trappe, då tydligen hans arbetsfält och frälsning varit missionärens uppgift bland vildar och menniskoötare.»

Det är påkostande att ur det rika innehållet af dessa bref endast kunna meddela hvad som är af allmänt intresse, och som låter *Fredrika Bremers* offentliga personlighet framträda, medan granlagenheten bjuder oss att förbigå nästan allt som röjer den trogna vännen, den ädla välgörerskan, den enkla varmhjertade kvinnan. Hvarje bref öfverflödar dock af dessa drag af det ömma gifvande hjertat, som ännu fortfarande omhuldar sina skyddslingar, till och med de i fremmande land, och upptager hvarje vänlighet mot dem såsom vore den egnad beskyddarinnan sjelf. Huru hon ofta beröfvat sig sjelf hvad vi kalla det outhärliga, för att lindra en ögonblicklig nöd, och hur öfverhopad hon var af hjälpbesökande de sista åren, derom kunna hennes vänner berättta. Hon gladdes öfver hvad hon kallar »det välsignade landtlifvet» ej blott för den ro det skänkte henne, men äfven för det öfverskott af penningemedel det lemnade henne att använda för andra. Till svar på några anmärkningar af vännen öfver nöden i hufvudstaden skrifver hon:

»Ja, nog kan man bli yr i hufvudet af Stockholmsnöden! Den skulle rent af ha tillintetgjort mig, om jag ej rymt staden. Sista året

gaf jag bort i åtskilliga poster, mer än 1000 rdr af mitt kapital. Så kunde det icke fortgå. Jag måste fly från min egen svaghet och andras obegripliga påträngdhet. Jag fick hvarken rå om min tid, mina tankar, eller något. Här är jag jemförelsevis i djup ro. Och huru underligt, huru förtjusande det käns kan jag icke beskrifva. Jag tackar Gud alla dagar härför.»

Utom en ganska trägen korrespondens och möjligen äfven fortsatta utkast till det tillämnade, aldrig fullbordade arbetet, sysslade hennes penna under höstmånaderna med ett kort sammandrag af hennes resa i *Palestina*, ämnadt för barn, under benämningen: »*Liten Pilgrims resa*». Sålunda gledode korta höstdagarna hastigt förbi, under omvexlande vandringer ute och arbete inomhus, hvartill nu äfven hörde sömnad, dels för eget behof, dels af åtskilliga simpla plagg, ämnade till julgåfvor åt godsets talrika barnskaror.

Efter riksdagens början och ju mera den slutliga lösningen af Representationsfrågan närmade sig, blef postbudet allt ifrigare efterlängtadt på *Årsta*, på samma gång behofvet att meddela sig i det viktiga ämnet framträder allt tydligare i de framför oss liggande brefven, af hvilka ett, som särskildt afhandlar denna fråga, blifvit oss benäget meddeladt af en annan vän till *Fredrika Bremer*, den ännu in i höga ålderdomen liffige och produktive litteratören E., känd såsom utgifvare af *Läsning för folket*. Vi meddela det väsendtligaste af *Fredrika Bremers* tankar i detta ämne, utan fruktan att ens de mest skuggrädda bland våra läsare skola anse oss dermed vilja införa dem på den politiska diskussionens område. *Fredrika Bremer* ser nemligen denna såsom alla stora samhällsfrågor i dess allmänt menkliga betydelse, sådan densamma från hennes ståndpunkt framställer sig. Hon betraktar den i sjelfva verket icke så mycket ur *politisk*, som icke mer ur *christlig* synpunkt och kommer derigenom att anse den såsom djupt ingripande i alla samhällslifvets förhållanden, äfven i dem som beröra qvinnan. Läsaren må nu dela denna åsigt eller icke, så måste det dock alltid vara lärorikt att se saken från denna sida, bedömd af en sådan person som *Fredrika Bremer*. För att icke bryta mot grannlagenheten förbigå vi dock alla yttranden som röra politiska personligheter och hålla oss endast till sak.

»*Det hvilande representationsförslaget*», skrifver hon den 1:sta November, »men som nu icke får hvila, utan som måste stiga upp

och stå eller falla under näststundande vinter — ja, derom måste äfven jag yttra ett ord, åtminstone till svar på ditt. Mig är detta förslag kärt, och jag vill hjertligen hoppas att det må blifva grundlag. Jag kan icke annat än i dess hufvuddrag se en med takt och insigt utförd tillämpning af den princip, som med christendomen (rättare med Christus) kom i världen såsom ett himmelskt jäsningsämne, för att i tidernas fullbordan »genomsyra hela degen». Guds och människones Son har, i det han stiftade Guds rike för alla människor, alla samhällsområden, äfven öppnat alla jordens riken för dem, i män af deras gåfvor, arbete eller förtjenst. Desså gebiet kunna ej längre hållas stängda. Till principen äro de redan öppnade, likasom portarna till fadershuset, för hvar och en man — och äfven för hvarje kvinna — ehuru tyst dermed så länge! Och det måste komma dertill, att hvad som är i himmelen (i det fullkomliga tillståndet) också skall blifva — d. ä. småningom förverkliga sig på jorden bland människosläktet, detta fallna men återupprättade barn af himmelens herre. Det är blott fråga om när och huru de stängda portarna eller grindarna till den jordiska allmänningen skola öppnas. Tiden för folkets myndigblifvande såsom lagstiftande synes mig vara för Sverige inne; sättet derför såsom det innebäres i det hvilande representationsförslaget tycker jag kunde i ett och annat ha varit annorlunda och bättre, och jag tror icke att förslagets utmärkte författare nekar härtill.»

Några anmärkningar om förslagets goda och mindre goda sidor följa, hvarpå brefskrifverskan fortfar:

»Hvad jag känner mig viss om är, att aldrig en så stor och genomgripande reform kan utföras under lyckligare auspiciet och bättre ledare, än som nu stå i spetsen derför.»

Till svar, såsom det tyckes, på något klagomål öfver det sätt, på hvilket den politiska striden på vissa håll förts, anför Fredrika Bremer ett österländskt ordspråk som säger: »När elaka människor vilja skada de goda, är det som om de spöttade mot himlen. Himlen kan ej befleckas af deras spott, hvilken endast återfaller på dem sjelfva.»

Återgående till den brefsamling, hvarur vi hemtat våra öfriga utdrag, finna vi der ett bref, skrifvet samma dag och börjande med orden:

»Nu äro vi midt uppe i Riksdagen och en både rolig och orolig tid blir denna vinter i Stockholm. Mätte den slutas väl. Tidningarna tyckas icke vilja det. De löpa redan till storms med trug och hot. Huru vacker och värdig är deremot nu Regeringens hållning.

Konungen i sitt thronal, med representationsreformen i spetsen och folkuppfostran till grund för sitt program, öppnar en riktig kungsväg till målet, dit tidsandan syftar.»

Några anmärkningar följa, innehållande ungefär detsamma som vi här ofvan anført, hvarpå brefskrifverskan öfvergår till den vanliga redogörelsen för sin lektyr, för att i följd deraf återledas till den här afbrutna tankegången:

»Detta Oktoberhäfte af din Revue är i många afseenden ett rikhaltigt. Visst är Victor Hugos Pegasus något échevelé och gör sina snedsprång lätta att kriticera, men är dock ett af dessa snilleverk som hafva elektriskt och elektriserande lif, som säga det ousägeliga och som ingen gör efter. Det är en magnifik galoppad genom verldsrymderna och jag tycker mig se gnistorna yra kring hufvud och mahn. Isynnerhet äro de senare verserna, ifrån dessa:

»Le cheval luttaït; ses prunelles,
Comme le glaive et l'yatagan,
Brillaient. Il secouait ses ailes
Avec des souffles d'ouragan.

Il voulait retourner au gouffre;
Il reculait, prodigieux,
Ayant dans ses naseaux le souffre
Et l'âme du monde en ses yeux.»

alldeles förtjusande af målande lif. De låta mig smått rysa af nöje. Jag undrar på att V. Hugo kunnat inskränka sin målning till de få bilder han gifvit af Pegasens bedrifter. Jag hade velat låta den frusta ut Marseillaisen och mycket annat. Men just en sådan själfbegränsning röjer mästaren.

»Edgar Quinets »La République et la Convention» är en magnifik galoppad äfven den (snarlik V. Hugos i genialiskt lif), en galoppad öfver ett skede af fransyska revolutionen, som jag ofta önskat att klarare känna och fatta och som här belyses såsom af en elektrisk sol. Man måste under läsningen ofta utropa: »förträffligt!» »superbt!» men slutet är — ett fall och en platthet. När M. Quinet i det föregående så ypperligt framhållit arbetet med och betydelsen af revolutionens Code civil (sedan Code Napoléon) hade han äfven bort kunna inse dennas uppbyggande verk i verlden. Vår egen närvarande utvecklingskamp har sina rötter deri, men hemtar sitt större lugn och sin säkerhet af en erfarenhet, som fransyska revolutionens

män icke hade. Den ville ställa menniskan medborgaren fullständig på en dag, såsom Quinet sjelf anmärker, och misslyckades. Vi grundade denna utveckling på uppfostran, christlig och medborgerlig, d. v. s. det hvilande representationsförslaget gör det. Principen, personlighetens och medborgerlighetens, är den samma.

»De berusades af den nya, i samhällslifvet frambrytande, men i christendomen grundade jemnlighetsidéen. Vi äro redan så temligen hemmastadda med den och skola härefter bli det än mera.»

Här återföras den skrifvandes tankar helt naturligt in på området af den politiska strid, hvilken då som bäst af hennes eget folk utkämpades. Hon talar med intresse om åtskilliga skrifter rörande representationsförslaget, tilläggande:

»Af dessa är mycket att lära, såväl om samhället i allmänhet, som om utvecklingen af närvarandé fråga. Huru denna nu för denna gång afgöres, är, tycker jag, mindre viktigt än att den, genom motståndarena och de svar de framkallat, blifvit så belyst, så allmänfattlig att hvarje tänkande man och kvinna kan förstå den i dess hufvuddrag.»

Om aftonen då nyheten om utgången på Riddarhuset ankom med tidningarna, äfvensom dagarna derefter, erfor enslingen på Årsta, för första gången efter sin flyttning dit, en liflig saknad af någon att meddela sig med: »Jag var nästan gråtfärdig deröfver,» skrifver hon, »dock gick det snart öfver, sedan jag tog till pennan och skref ett och annat.»

Representationsförändringen, de nya förhållanden som deraf skulle uppstå, de nya krafter som, enligt hennes sätt att se och dömma, af den komme att tagas i anspråk, detta utgör nästan uteslutande ämnet för de få återstående brefven. Med utomordentligt intresse följde hon isynnerhet striden inom Ridderskapet och Adeln. »Ja,» säger hon, »vi ha haft en ståtlig debatt, ett riktigt storartadt dramatiskt upptråde på Riddarhuset, som aldrig stått mera lysande än i den stund det tog afsked från den politiska skådeplatsen. Det kan i sanning kallas att dö med ära!»

Med glädje förnam *Fredrika Bremer* förslaget om bildandet af en Akademi i hufvudstaden.

»Med afseende på denna sak,» skrifver hon den 22:dra December, »ha några frågor och funderingar i dessa dagar trängt sig på mig, som jag redan meddelat B. och som jag också här vill beröra.

»Stiftandet i Stockholm af en Akademi eller högre bildningsan-

stalt, till ett lefvande minne af December-reformen 1865, motsvarar visserligen så till vida den reformen, som anstalten blefve en, af hvilken hela Sverige kunde få godt. Men något nytt godt i väsendtlig mening synes mig icke kunna komma häraf, icke åtminstone motsvarande den nya reformens riktning, med mindre denna högre bildningsanstalt ger något mera och af egendomlig, högre art, än våra gamla lärosäten, och icke blott detsamma, som dessa.

»Detta nya och egendomliga högre erbjuder sig nu sjelfmant, icke blott emedan det saknas vid våra nuvarande högre undervisningsverk, utan framförallt, emedan samhällets utveckling kräfver det, och vår blifvande nya representation likaså befallande fordrar det, i detsamma som den anvisar dess art och riktning. Jag har alltsedan min ungdom utesägligt saknat skrifter, som gifva redande och ledande ljus öfver samhällsläran samt öfver sättet, på hvilket de särskilda funktioner af hvilka samhället i vår tids statslif består, böra gruppera sig och samverka naturenligt, till åstadkommande af ett harmoniskt helt och godt. Agardhs »samhällets idealer» ha synts mig förkrympta idealer, liksom hans bedröfligt förkrympta åsigt af blomman (se hans organographi); och Grubbes samhällslära, ehuru af värde som hjälpreda, är för mycket »på den ena sidan och på den andra sidan» för att angifva vägen till målet. Dessa äro de enda led-sagare jag funnit på vårt språk. Men icke blott hos oss, äfven i andra länders läroanstalter, har jag tyckt mig finna kunskapen om samhällsläran och det medborgerliga lifvet utan egentlig lärostol och lärare, och kunskapen derom i hög grad vårdlösad. Och likväl, finnes väl någon af högre vigt, högre intresse, just för närvarande tid, och för den medborgerliga utvecklingen?!

»Välän!» fortfar hon, »jag skulle föreställa mig att rätta sättet att värdigt fira en reform, grundad på den medborgerliga principen, vore att grunda en lärostol för samhällslära och medborgerlig bildning såsom begynnelse, grundsten (den andliga) till Stockholms fria Akademi. Detta, tycker jag, vore ett uppslag motsvarande arten och vigten af den politiska reformen, och det förefaller mig som om ett förslag härför skulle frappa alla dess vänner, så som det, som i främsta rummet bör iverksättas. När en sådan lärostol, med en skicklig lärare, blifvit inrättad i Stockholm, kan man tryggt lemna åt framtiden den nya bildningsanstaltens vidare utveckling genom de lärostolar, som komma att sluta sig till eller gruppera sig omkring denna första. Ty åt sådana medborgerligt bildande vetenskaper skulle Stockholms fria Akademi egnas, icke åt bröd eller specialvetenskaper.»

Under den följande utvecklingen af sin plan hvilken natur-

ligtvis afsåg undervisningens utsträckande äfven till fruntimmer, påpekar *Fr. Bremer* ytterligare vigten deraf, att det nya läroämnet komme att uppträda med namn och anspråk af en själfständig vetenskap, icke såsom hittills undangömd i rättsläran, »anonymt och liksom på snålskjuts.»

»Ack!» tillägger hon, »om jag finge upplefva en sådan bildningsanstalts begynnelse i Sverige, med hvilken glädje skulle jag icke sätta mitt namn på subskriptionslistan härför! Endast mycket ringa kan mitt penningbidrag nu blifva, men frandeles kan det bli — icke så litet.»

Längre fram föras hennes tankar på den svenska kvinnans förhållande till den nyss lösta stora och viktiga samhällsfrågan.

»*Qvinnan*,» skrifver hon, »blir enl. det k:gl. representationsförslaget verkligt medborgerligt berättigad såsom väljande inom kommunen, ehuru man under diskussionen derom (och såsom jag tror för det bästa tills vidare) sorgfälligt undvikit att nämna henne. Men hon kommer allt fram i detta i sinom tid, och i hela den stora betydelse, som förslaget indirekt ger henne. — Det är blott den goda, den sanna emancipationen som kan uttränga den dåliga eller dumma.»

Hennes korrespondent synes hafva yttrat något i denna syftning, antydande hvilken andel *Fredrika Bremer* haft i det stigande erkännandet af kvinnans menckliga värde och medborgerliga betydelse. En skål tycks med anledning häraf blifvit drucken för henne, inom en liten krets af vänner. Hon tackar för den vänliga minnesgårdn och tillägger:

»Gud vare lof, den tycker jag mig med godt samvete kunna taga emot. Ja, jag har arbetat för dessa mina systrar. Bättre, jemnare hade jag dock kunnat göra det, men man löser sig icke så lätt ur sekelganula lindor, i hvilka man sedan barndomen blifvit insnörd. Hur nära står dessutom icke den sanna och goda resignationen den falska! När jag slutligen i *Hertha* djerft sönderslet den sistnämndas hämmande band och borttryckte dess slöja, äfventyrade jag, nej, uppoffrade min popularitet som författarinna. Att jag kände det och gjorde det ändå, har sedan gladt mig och skall glädja mig i min dödsstund.»

De finnas, hvilka anse det orätt att betrakta *Fredrika Bremers* lifsuppgift såsom större och betydelsefullare inom det sociala området, än inom det litterära, och som på denna grund ogilla den uppfattning af hennes egentliga storhet, som blifvit framställd så väl i en föregående insänd uppsats

i denna tidskrift som i den herrliga minnessången af Topelius. Båda åsigterna ha med värme förfäktats af sina resp. målsmän och tvisten blef ofta oafgjord. Nu är den löst och, i sanning, klarare och ojäfaktigare kunde det ej ske, än genom det enkla, trohertade svar *Fredrika Bremer* sjelf här omedvetet och på förhand gifvit. Huru hvarje hennes uppgift, hvarje yttring af hennes andes verksamhet, hvarje sträfvan efter ljus och frihet för henne sjelf och andra, dock hade sitt innersta ursprung i den christliga frihetens och kärlekens lifskälla inom henne och likasom uppgick i den, ju mera hon närmade sig upplösningen af lifvets redan klarnande gåta, derom vittnar bland annat ett bref, skrifvet kort före jul, till en af hennes äldsta och i ungdomen förtroligaste vänner:

»Ålderdomen,» skrifver hon, »skänker ofta lugn både inom och utom oss. Den är en god vän, isynnerhet om den lyckan blifvit oss beskärd att — lika mycket på hvilka vägar och genom hvilka qual — finna Honom, Tröstaren, Frälsaren, Lifsförnyaren, Gud i Christo! Då har man ock funnit en outtömlig skatt af lugn och lif och glädje: fons vitte nämndes den af de gamla kyrkofäder. Genom den bli vi icke blott på godt vis oberoende af andra, utan äfven, på sätt och vis, oberoende af vår egen synd och brist — vår sjelfviskhet, neml. då vi verkligt känna och erkänna den, och i bön och kärlek till den ende Hjelparen bereda oss till den förvandling, som vi väl kunna förarbeta, men endast Han fullborda.

»Äfven härifrån kunde jag gifva dig en tafsla af en lycklig och fridfull ålderdom. Det förekommer mig ofta helt underfullt när jag, från detta mitt barndoms- och ungdomshem, nu min ålderdoms, ser tillbaka på den väg jag tillryggat och hvar till den slutligen fört mig. Ovilkorligt lyftes då mitt hjerta och mina händer i tacksamt erkännande af en faderligt ledande försyn, och jag beder:

»»Fader vår! Helgadt varde (och blifve af alla) ditt namn!»

»Min sista bön liksom mitt sista arbete, under mitt dagliga sökande att i anda och sanning allt fullare fatta den rikedom, som den christna uppenbarelsen innehåller, äro att få vittna om Honom, och dermed, under det min försvagade kropp sjunker mot sitt mål, få styrka mina bröder.

»En gång i det andra ljuset skola alla de som lefva i Honom, harmoniskt samverka för Hans rike. »Gåfvorna äro mångahanda men anden är en.»

Dessa betydelsefulla ord och de här ofvan anförda, rörande »arbetet för systrarna», voro bland de sista *Fredrika Bremer*

tecknade till de vänner, hvilka åt oss öfverlätit det dyrbara förtroendet att, ur denna hennes sista brefvexling, meddela några utdrag. Vi hafva redan nämnt att mycket måst lemnas åt tystnaden, som vi, om ej grannlagenheten bundit oss, velat förråda — att våra utdrag äro blotta »smulor från rike mans bord». Dock tro vi att denna efterskörd af hennes andes frukter, sammanställd med teckningen af hennes hvardagslif, skall vara tillräcklig för att röja huru *Fredrika Bremer*, från sin tysta undangömda tillflyktsort, följde utvecklingen af mensklighetens stora lifsfrågor med samma spanande, klara blick som alltid, utan att dervid förlora ur sigte de enskilda personligheternas väl och ve, eller hvardagslifvets små intressen; med ett ord, huru hon lefde derute i de ödsliga, slottlika salarna på det vinterliga *Årsta*, så som hon lefvat här, midt i det rörliga stadslifvets strida hvirfvel, eller så som hon lefvat i vexlande omgifningar under årslånga vandringar — med själen full af stora tankar och hjertat uppfyllt af en outtömlig kärlek till Gud och menniskor. Det förefaller oss till och med som hade hennes ande under denna sista tid, långt ifrån att mattas, lågat upp i klarare ljus och starkare lifskraft än ofta förr. Så ser man stundom den nära utbrunna lampan flamma till i högre klarhet, några ögonblick innan den för alltid slocknar. Ännu återstå oss några sådana ögonblick — de sista. Hösten är förliden; kylan, den obetvingliga, är i antågande; vesterljuset öfver *Årsta* himmel förbleknar; skuggorna falla allt mörkare kring det första och det sista hemmet; vi närma oss

Slutet.

Medan julstöket pågick i det stora hushållet och ferierna hemförde till *Årsta* och dess grannskap flertalet af de glada flyttfoglar, dem höstens annalkande bortjagat till skolor och akademier, fullbordade *Fredrika Bremer* sina jultillredelser. Små halsdukar och förkläden lågo redan färdigsydda i mängd, hela högar af barnböcker voro framlagda till utdelning, kaffe och bullar voro hemköpta och julgranen hemtad från skogen. Äfven första delen af *Pilgrimens Resa* var fullbordad, och med varm hand utdelad till författarinnsans unga vänner, enligt hvad brefvet af den 22:dra December antyder. »*Gåfvan är ringa,*» heter det der, »dock har det ej kostat mig ringa arbete, att i denna form sammantränga de, för tänkande barn fattliga, stora dragen af vår religionslära.»

Julaftonens förmiddag tillbragtes med att anordna gåfvorna och att med ljus och äpplen pryda granen, allt med hjälp af de från Stockholm hemkomna tvenne döttrarna i familjen, hvilka *Fredrika Bremer* kallade *sina* flickor och med särskild godhet hyllat sig om, vedergäld af deras innerligaste kärlek och vördnad. I skymningen tände man den på bordet uppställda granen, som fyllde hela den stora salen med ljus; trettio kaffekoppar ordnades kring det ofantliga bordet, hvar på den väntande barnskaran infördes, häpnande öfver all den herrlighet, som uppenbarades för dess blickar.

»Så glad,» berättar en af hennes flickor, »hade vi aldrig sett *Fredrika Bremer*; hon sväfvade lik en lycklig ande mellan oss och barnen, full af goda, glada och vänliga ord för hvar och en.» Då slutligen traktaten var förtärd, julpolskan dansad, gåfvorna kringburna och böcker utdelade till alla som kunde läsa, drog festgifverskan hela barnskaran till sig i en tät krets, och berättade för dem, i enkla och till hjertat gående ord, om julens betydelse. De, hvilka sett den lilla, fina, bräckliga gestalten, i kretsen af de lyssnande barnen, nästan helt genomstrålad af den inneboende anden och med det åldriga anletet förklaradt af julglädjen, förgäta den aldrig. Barnen trodde sig ha haft en försmak af paradiset och aftroppade slutligen öfverlyckliga, med famnen full af bullar och äpplen. *Fredrika Bremer* deltog derefter utan synbar trötthet i Årstafamiljens julfest, läste sjelf högt ett par af Andersens sagor och framtog sina samlingar af stereoskopbilder och planschverk för att roa de unga.

Kl. $\frac{1}{2}$ 8 juldagsmorgonen var hon redan på väg till kyrkan, omsorgsfullt skyddad mot kylan i den täckta vagnen, hvars ena fönster hon dock nedfällde, för att kunna se upp mot stjernorna på den mörka vinterhimlen. Under vägen berättade hon för sin följeslayerska, att hon om natten i drömmen hört en musik så underbart skön, att hon aldrig förr förnummit något liknande. Anblicken af det gamla templet, från hvars hvälfda fönster ljuset strömmade henne till mötes, uppfyllde den åldriga kyrkfarerskan med en barnslig glädje. Gudstjenstens frid och högtidlighet, de vackra psalmerna, spelade på orgeln af en af hennes flickor (den som hon sjelf, med makten af sitt råd och sitt öfvertygande ord, förflyttat från mjölkbunkarna i mejeriet till sångklassen och orgellektionerna i Musikaliska akademien) stegrade det fröjdfulla

uttrycket i hennes blida anlete, och hennes granne lyssnade med förvåning till den styrka och klarhet hvarmed hon instämde i sången. — Aftonen tillbragte hon i *Årstafamiljens* hvardagsrum. »Jag har blifvit riktigt snål på musik,» sade hon, »och nu måsten J spela och sjunga för mig.» De unga voro outtröttliga i att söka uppfylla hennes önskan; det ena välkända älsklingsstycket aflöste det andra; den vänliga lyssnerskan tycktes aldrig kunna få nog; det var som hade hon känt ett behof af att fylla hela sin själ med harmoni denna afton. Slutligen begärde hon Schuberts *Der Wanderer* och derefter Geyers herrliga maningssång »*Framåt, så är ditt ödes bud*», hvarpå hon sent omsider förmädde sig att bryta laget och gå till hvila.

Nästa morgon vaknade hon illamående, och ehuru de följande dagarna icke medförde någon lindring, afvärfde hon alla oroliga frågor med förklaringen, att det var en obetydlighet, att det skulle gå snart öfver, att hon var stark och väl tålde vid en liten förkylning. Hvarje förslag att efterskicka en läkare afböjdes med den småleende invändningen: »hvertill skulle det tjena?» Tredjedagen, den 27:de, kände hon sig bättre och skref till sin svåger, äfvensom till vännen i Stockholm, för att tacka för gåfvan af en ny vinterklädnings, som julaftonen medfört från henne. »Hvad du är god,» skrifer hon — »det har innerligen rört mig... *Nyårsdagen tänker jag lysa i min nya dräkt.*» Brevet, hvars darrande skrift förräder handens tilltagande svaghet, slutar med löftet att snart skriva mera. Först den 28:de, då svårigheten att andas tilltog och krafterna synbart försvagades, fick läkaren efterskickas, och då han, på hennes fråga, förklarade sjukdomen vara en betänklig lunginflammation, bad hon att man måtte underrätta hennes anhöriga. Sjelf trodde hon dock ej någon fara vara förhanden, kunde icke förmås att förblifva sängliggande, utan flyttade sig i salongen från den ena platsen till den andra och språkade lugnt och vänligt med de omgifvande, särskildt länge med modren om hennes flickors framtid. Under tilltagande plågor och kroppslig oro de följande dagarna förblef dock sinnet fridfullt och blidt som alltid. Hvarje liten tjänst eller omsorg belönades med de ljufvaste ord, och ögonen följde med ett stilla, genomträngande uttryck de omgifvandes rörelser. »*J går som goda andar omkring mig,*» sade hon och log tacksamt. Då en af hennes

flickor hjälpt henne att intaga en ställning, som lindrade det onda, sade hon: »det vore ljuft att få dö så här utan plågor — dock ej ännu — jag ville fullborda det började, och, du vet, det är icke mitt år i år,» tillade hon, hänsyftande på en dröm i hennes ungdom, enligt hvilken hon ännu skulle haft ett år att lefva. Fredagseftermiddagen gick hon, stödd på sin vårdarinnas arm, från fönster till fönster i det stora rummet och såg ut, likasom för att säga farväl åt den gamla hemtrakten. Gående förbi en af de stora speglarna stannade hon ett ögonblick och sade leende: »Se på åldringen stödd mot den unga!» Derefter talade hon, med svag, ofta ohörbar stämma, blott afbrutna, enstaka meningar: »Guds röst i naturen — hur stor!... Ljuset — det eviga ljuset!... Mitt ideal — det är godt — det är skönt!...»

En gång då svårigheten att andas på ett plågsamt sätt tilltog, sade hon, sakta klagande: »*Lifvet är långt och tungt!*» Detta, jemte ordet »*ångest! ångest!*» ett par gånger sakta uttaladt, var den enda klagan, som undföll hennes läppar. Flera gånger tog hon den unga vårdarinnans händer i sina, sägande med ett förklaradt uttryck i blicken: »*ack! mitt barn! låt oss tala om Christi kärlek — bästa — högsta kärlek! — tidens — evighetens ljus!*»

Då hennes syster och svåger fredagsaftonen ankommo hade hon ännu styrka att tacksamt helsa dem, men talade sedan icke mer.

»Natten var mörk och stormig,» berättar den trogna vårdarinnan; »tunga skyar jagade hvarann på himlen. Den sjuka kämpade först hårdt, sedan allt svagare med döden. Hennes anhöriga och vi sutto tyst gråtande kring dödslägret. Omkring kl. 2 saktades dödsarbetet, pulsen stannade, andedrägten upphörde — allt var stilla. Äfven derute hade oron stillnat — himlen hade ljusnat, och genom brustna moln blickade månen in och spred en förklarande glans öfver den dödas anlete.»

Några dagar derefter flyttades den ädla andens jordiska omhölje till dess sista hvilorum. Den svarta kistan, liten som ett barns, och öfverhöljd af blommor, bars till kyrkan af godsets arbetare, följd af den affidnas närmaste anhöriga och vänner, samt af Årstafamiljen, alla sörjande så, som *Fredrika Bremer* borde sörjas: *djupt, men stilla*. Vägen hade af de närliggande stugornas innevånare blifvit be-

strödd med granris. I kyrkan mötte en skara af den affidnas unga skyddslingar, grannfamiljerna och godsfolket. Det grönklädda altaret var prydt med hvita blommor, »de ljus-älskande evighetsblomstren», såsom hon pläгат kalla dem, visande från sitt fönster huru de vände sig efter solen. Efter jordfästningen, beledsagad af några enkla och värdiga minnesord, uppstämades af unga, bäfvande röster psalmen: »*Jag går mot döden hvar jag går*», hvarpå följde ett segergladt *Hosianna*, då den döda bars ut till det sista hvilorummet. Innan kistan sänktes ned, lades på dess lock en krans af lager och kamelier, af *Fredrika Bremers* äldsta vän, Professor B., och det hvita hufvudets sjunkande rörelse, och händernas darrning tolkade saknaden bättre än ord.

Den svaga teckningen af *Fredrika Bremers* sista lefnadstid är fullbordad. Det är blott fragmenter af denna rika själs historia. Må den en gång bli skildrad i hela dess djupa, menliga betydelse!

Här hafva vi blott ett att tillägga: Frid öfver *Fredrika Bremers* ädla ande! Välsignelse öfver hennes minne! och sedan: framåt! alla rena viljor, alla goda krafter, på den bana — *det fria arbetets*, handens, hjertats, själens, andens — som *Fredrika Bremers* hjerta och snille brutit för den svenska qvinnan! Framåt! uppåt! i hennes spår, tills kallelsen ljuder, såsom den redan ljudit till henne:

»Gack in i din Herras glädje, du gode och trogne tjenare. Öfver en ringa ting hafver du varit trogen. Jag skall sätta dig öfver mycket.»

Esselde.

III. EN GENRETAFLA.

Till A.

Mig en stund din pensel låna,

Den är färgrik, sann och fin.

Jag vill måla — dig förvåna! —

»Flicka med en apelsin».

Men min flicka är en annan,
 Än den förr oss tjustat så;
 Ljusa lockar omkring pannan
 Har min tös, och ögon blå.

Nyss jag sett den bilden stråla
 För mitt öga, ljuf och täck;
 Men, du vet, jag kan ej måla,
 Derfor tecknar jag med bläck.

Modren sade: »Ack, du rara!
 Süm och skrifbok utan fel!
 Apelsinen — tänk dig bara —
 Får du — och du får den *hel.*»

Lycklig, med den gyllne frukten
 I sin hand, den lilla satt,
 Njöt af synen, njöt af lukten,
 Lekte med sin nya skatt.

Se den — smaka — svårt är valet,
 Lockad af en mäktig lust
 Lossar hon det granna skalet,
 Smakar fruktens ädla must.

Men hur är det — något felas,
 Något saknar hon ännu.
 »Mamma, den är skapt att delas!»
 Ropar hon, »jag ser det ju!»

När den största, bästa klyfta
 Hunnit brodrens röda mund,
 Ser jag henne ögat lyfta,
 Strålände af hjertans grund.

Rodnad sig på kinden gjuter;
 Nu först blef det riktig fest.
 Af de andras glädje njuter
 Gifvarinnan aldramest.

»Syster, tag då! Ack så mogen,
Ack så god den är ändå!
Skada blott att stackars Trogen
Inte skall min smak förstå.»

Men den milda modren tänker,
Smekande den lillas hår:
»Visst den glädjen som du *skänker*
Större är än den du *får*.

»Sällheten, det skall du finna,
Njuts ej ensam, aldrig hel,
All din lycka, såsom qvinna,
Blir af andras fröjd en del.»

T. K.

IV. OM QVINNANS MEDBORGERLIGA RÄTT OCH PLIGT.

1.

Laissez faire la justice; elle trouvera
ce qui convient.

Victor Modeste.

Likasom naturvetenskapen under sekler, från det ena sakförhållandet till det andra, letat sig fram till de stora, enkla, allmängällande skapelselagarna, så synes, åtminstone i den olärde betraktarens ögon, äfven samhällsvetenskapen söka sig framåt, från faktum till faktum, från den ena praktiska reformen till den andra, tills hon når en af dessa, äfven här allmängällande stora lagar, en af dessa skaparetankar, hvilkas verkan vi dagligen spårat utan att ana deras tillvaro. Så har det äfven tillgått hos oss i fråga om erkännandet af qvinnans menckliga och medborgerliga rätt och pligt. En gång väckt af det 13:de århundradets lagstiftare, genom påbudet om qvinnofrid och systerarf, kunde denna fråga väl skjutas åsido af tidsförhållandena, men icke mera falla. Återupptagen i lagkomitéens betänkande af 1818, genom yrkandet af qvinnans lika arfsrätt och myndighet, utvecklades den närmare af följande lagberedningar, i hvilka *Richert* var själen. När slutligen andan af dessa reformer, genom målsmän sådana som *Agardh*, *Fredrika Bremer*, m. fl. inträngt i det all-

männa medvetandet, genomdrefvos, en efter annan, de så länge påyrkade förändringarna och blefvo lag. Allt sedan har frågan om kvinnans medborgerliga rätt och pligt stått på dagordningen inom våra lagstiftande församlingar och, under påtryckningen af det alltmera klarnande medvetandet om dess berättigande, framskridit, än i en, än i en annan praktisk riktning. Så hafva vi sett den stiga från yrkeslifvet till undervisningens högre område och derifrån upp till det medborgerliga lifvet*), tills den slutligen letat sig fram till den grundsats, som man vid innevarande riksdag sökt bringa till offentligt erkännande, en grundsats, som, redan för länge sedan klart uttalad af en *Hippel**)*, en *Fichte*, en *Legouvé*, en *Mill*, en *Parker*, för att icke nämna alla välkända, svenska auktoriteter, närmast kan uttryckas med följande ord:

»*Quinnan har en ovärderlig egenskap, oberoende af alla andra, den att vara människa, och såsom sådan har hon i allt samma rätt och pligt, som tillkommer det menskliga väsendet.*»

Men när man sålunda, från den ena medgifna rättigheten till den andra, likasom trefvat sig fram till den stora grundlag, efter hvilken man hittills omedvetet eller ofrivilligt handlat, då ryggas man tillbaka och förnekar eller vågar icke uttala den sanning man funnit. Man bortvisar den, såsom stridande mot både gudomlig och menskelig lag och söker öfvertyga sig, att den i mensklighetens föregående utveckling icke eger något berättigande.

Detta påstående kunde vederläggas med en gammal sats, som ofta och med skäl blifvit tillämpad på inre, så väl som på yttre områden. *Naturen gör icke något språng.* Kedjan af människoslägtets sedliga utveckling, från lägre till högre stadier, är lika obruten som länken af den synliga skapelsens utvecklingskedja. Det skenbart nya är blott det gamla i en ny, förädlad gestalt, en högre utveckling af redan för handen varande lägre lifsformer af samma art. I det *varde!* som tände den första lifsgnistan i den andliga världen, så väl som i sinneveriden, låg kraften förborgad, icke blott till ett evigt *fortvarande*, sig sjelft *förnyande*, men till ett ständigt *stigande*, sig sjelft *förädlande* lif. Gäller detta menniskoanden, så gäller det äfven formen för hans verksamhet. Den

*) Genom valrätten inom kommunen, hvilken rätt under det nya statskicket får en ännu högre medborgerlig betydelse.

***) Ueber die bürgerliche Verbesserung der Weiber (1792).

stundom för alldeles motsatta påståenden återopade kulturhistorien vittnar tydligt här om, antingen man vänder sig till religionsformernas, vetenskapens och konstens, eller till samhällsinstitutionernas historia. Menskligheten gjorde ju intet språng från *Buddha* till *Paulus*, från *Archimedes* till *Gallilei*, från *Apelles* till *Raphael*, från *Sophokles* till *Shakespeare*, från *Platos* republik till *Washingtons*. Lika litet hafva vi svenskar, för att återgå till vår utgångspunkt, äfven med risk att upplösningen synes något platt, gjort något språng från *Birger Jarl* till *Ekonomi-Utskottet af 1866*. Men man söker i det längsta att blunda för den omutliga slutföljd, som från den förra ledt oss till den senare, man vågar, som sagdt, ej uttala den stora sanning, hvartill man letat sig fram genom de praktiska reformerna. Ett sådant förhållande synes i första ögonblicket lika oförklarligt som om en *Gallilei* eller en *Newton* tvekat att uttala de eviga lagar, som kyrklampans enformiga rörelse och äpplets fall slutligen uppenbarade för dem. Man har dock iakttagit samma fenomen vid nästan alla nydaningar på samhällslifvets olika områden och vi få således ej här vänta, kanske ej önska, något annat. Sanningen är en frukt, som mognar långsamt, långsammare kanske hos oss än annorstädes. Men att med konstlade medel söka bringa den till förtidig mognad, vore säkerligen icke rådligt. Vi skola således ej misströsta om ett uppskof inträffar med grundsatsens offentliga erkännande; att den blifvit, om än något sväfvande, antydd i Utskottets betänkande och derefter på ett klart och öfvertygande sätt uttalad af upplysta och skarpsynta män inom Riksstånden -- redan detta är mera än man hade rätt att vänta. Det är i sjelfva verket *nog*, för att öfvertyga oss att sanningen, framträdande allt klarare under striden mellan de olika uppfattningarna deraf, småningom skall intränga i det allmänna medvetandet och alstra den reform i tänkesättet, som måste föregå den slutliga reformen i lagarna. *Tidskrift för hemmet* skall söka att, i mån af de krafter som stå den till buds, bidra här till, genom att framlägga de olika åsikter, som göra sig gällande bland förkämparna för den svenska kvinnans menskliga och medborgerliga rätt och pligt, åsikter, hvilka stannat på många olika stadier, och icke heller inom Redaktionen äro fullkomligt desamma, men mellan hvilkas möjliga öfverdrifter eller ensidigheter, sanningen slutligen skall bryta sin väg.

Partiernas ställning under den offentliga diskussionen har redan i föregående häfte blifvit antydd; i början af detta har en aktad insändare med några korta, kärnfulla satser belyst frågans innersta halt och anvisat en praktisk utväg för dess lösning. I denna och en följande uppsats åter skall *Redaktionen* framlägga sina åsigter om frågan och söka att från olika synpunkter belysa olika sidor deraf.

Våra tankar i ämnet ha vi redan i korthet sammanfattat, dels i grundsatsen: »*qvinnan har i allt samma rätt och pligt som tillkommer det menskliga väsendet*», d. ä. att blifva och verka allt det hvartill Gud ämnat henne;» dels i det motto vi valt: »*Låt rättvisan hafva sin gång och hon skall utfinna det passande.*» Vi vilja i det följande blott försöka att litet närmare motivera och utveckla denna uppfattning, på samma gång vi besvara några af de inkast, som blifvit gjorda deremot.

För att med ens angifva vår ståndpunkt, och förekomma missförstånd, börja vi med förklaringen att ingen kan högre än vi uppskatta den sanna qvinlighetens värde, ingen hysa en djupare öfvertygelse om qvinnans betydelse, hennes *särskilda, egendomliga* uppgift för både *familjen* och *samhället*. Vi hålla endast före att detta värde, denna uppgift icke äro *skiljda* från, men djupt ingripande uti och oskiljaktigt samverkande med mannens; att de måste utvecklas fritt och själfbestämmande likasom mannens, icke under tvång och inom föresatta gränсор. Korteligen: vi hysa en så fast tro på orubbligheten af den qvinliga instinkten, att vi, långt ifrån att anse den behöfva omgärdas med inskränkningar och förbud, för att icke förryckas och missriktas, äro öfvertygade att det endast är frihet den hittills saknat, för att kunna utveckla sig i alla riktningar, i hela sin ursprungliga egendomlighet.

Vi tala således icke här för ett upphäfvande af den sanna qvinlighetens begrepp, men för en större, en friare och sannare uppfattning deraf, än den hittills vanligen hysta. Låtom oss se hvaruti denna olikhet i uppfattning består och hur den möjligen skall kunna försonas.

En berömd vetenskapsman har nyligen offentligt förklarat qvinnans förstånd vara svagare, hennes tankekraft slappare, mindre ihärdig än mannens, ett påstående som han icke försökte och icke kunde bevisa, emedan det aldrig varit under jemnliska förhållanden pröfvadt, men som han grundade på

olikheten af de *physiska* organismernas kraft. Äfven vi tro på en olikhet i skaplyne hos mannen och qvinnan, om vi än ej tilltro någon att kunna bestämma måttet och vigten af hvarje deras själsförmögenhet, eller kunna öfvertyga oss att de äro beroende af den *physiska* styrkan; men må blott de, hvilka hålla fast vid denna hypotes och anse *själstorheten* stå i direkt förhållande till *kroppsvolymen*, tillämpa sin åsigt *med full konsekvens*, och vi skola måhända från en motsatt punkt af cirkeln mötas i centrum. Antager man att flickans tankekraft står i samma förhållande till gossens, som hennes handkraft och muskelstyrka till hans, så måste man äfven antaga att behandlingen bör vara densamma i det ena som i det andra fallet. Man har ej funnit nödigt att utminutera ljus och luft i mindre mått åt den *physiskt* svagare systemen än åt brodern, man söker tvertom bereda för båda så fri tillgång dertill som möjligt, lemnande åt dem sjelfva att söka den art och det mått af rörelse och hvila, som är förenligt med deras natur. Nå väl! låt på samma sätt de andeliga lifsvilkoren, upplysning och vetande, tillströmma deras själar i lika obegränsadt mått, och frihet lemnas dem att bestämma äfven arten och måttet af deras själsverksamhet. Först då kan det visa sig *hvaruti* de verkliga olikheterna bestå: om i *ett mer eller mindre, ett gröfre eller finare*; om i *förmågan att inhemta* eller i *sättet att använda* den vunna kunskapen; i möjligheten att *»isolera»* själsförmögenheterna, för att låta dem hvar för sig på olika vägar lösa lifvets problem, eller i makten att, med *den samlade styrkan* af alla själens fibrer, arbeta på lösningen af en *sjelfvald* lifsuppgift, eller söka svaret på *menniskoandens* eviga frågor. Då först skall *menniskolägtets* genius kunna visa hvaraf han är mäktig och hur långt han kan nå, ty först då skall han föras framåt med full och odelad kraft, ej såsom hittills med en half och splittrad.

Lika litet som man befarar att den fria tillgången till ljus och luft skall gifva flickan den gröfre *kroppbyggnad* som tillhör gossen, lika öfverflödig är den fruktan att en fri tillgång till själens solljus och lifsluft skall göra qvinnans väsende eller skaplyne manhaftigt. I det ena som i det andra fallet skall hon, der förhållandena i öfrigt äro gynn-samma, upptaga just det mått och de beståndsdelar af *lifs-elementerna*, som äro förenliga med hennes natur och behöfliga för dess fulla utveckling. Ingenting mer och ingenting

mindre, *men också just detta*. Den andeliga instängningen och stillasittandet, vi kunde tillägga, det andeliga snörlifvet och crinolinen (ty huru förkrympt och på samma gång uppblåst är ej ofta den qvinliga bildningen) alstra lika säkert svaghet och bleksot för själen, som samma medel, i yttre måtto använda, framkalla likartade fysiska sjuklighetssymptomer. — Korteligen: samma oinskränkta tillgång till kunskap, själsutveckling och lifserfarenhet, som danar mannen till *man*, i ordets bästa bemärkelse, skall också, vi äro öfvertygade derom, hos qvinnan utveckla den högsta egendomligheten i hennes natur: *den sanna qvinlighetens element*.

Hvad staten har att göra för att bereda qvinnan den fria själsutveckling och den med hennes anlag öfverensstämmande verksamhet, som hemmet, äfven under de bästa förhållanden, ej alltid *ensamt* förmår erbjuda henne, kan uttryckas i några få ord. Gif *flickan*, i *skiljda läroverk*, samma grundliga elementarundervisning som *gossen*; öppna sedan för *qvinnan möjligheten* att deltaga i mannens studier vid högre läroverk och att der aflägga hvilka kunskapsprof hon önskar, och erfarenheten skall snart visa *hvar* dessa kunskaper bäst kunna användas, utan att man behöfver eller kan på förhand synnerligen mycket lagstifta derför *).

Men, invänder man tviflande, skola ej de högre studierna gemensamt med mannen undergräfvä qvinnans blygsamhet och nedsätta hennes verkliga värde? En jemförelse mellan det nya förhållandet och dem vi dagligen se omkring oss skall måhända bäst lösa tviflet.

Har ej en mor lika mycket skäl att frukta för sin unga dotters blygsamhet, då hon i den moderna balparyren inför

* Inom läkarekallet, tro vi, att några stipendier för de studerande, samt några nya eller förhöjda aflöningartill de lärare, hvilka i nuvarande bildningsanstalter borde lemna särskild undervisning i de ämnen, som manliga och qvinliga lärjungar ej samfäldt kunna studera, till en början vore de enda nödvändiga eller önskvärda åtgärderna. De olika grenarna af läkarekallet äfvensom de embetsverk (deribland de flesta räkneverk), hvilka icke kräfvä några andra egenskaper än qvinnan redan nu visat sig ega, torde äfven, i mån som skickliga sökande infinna sig, öppnas för qvinnan. Häruti ligger så mycket mindre någon orättvisa för männen, som den stegrade verksamheten inom samhället under senaste årtionden mångenstädes framkallat en verklig brist på manliga arbetskrafter, under det att de nya utvägarna till sjelfförsörjning för den *talrikare* qvinliga befolkningen äro jemförelsevis få och, till stor del, redan öfverfyllda. Invändningen, att rättigheten till kunskapsprofs afläggande utan åtföljande kompetens till embeten endast skulle ianebära en för fäfången smickrande, betydelselös utmärkelse, torde bäst vederläggas af dem, hvilka redan länge egt och begagnat denna rätt, men ännu förnekas inträde i statens tjänst, d. ä. alla studerande, som ej tillhöra statskyrkan.

hennes bland ännu modernare unga vänner på en lysande fest, som då hon följer henne till en föreläsningssal eller en examenskommission, der offentligheten i sanning är långt mindre oinskränkt och närgången? Eller kan hon ej lika lugnt, som hon ser den förstkommande namngifne kavaljer lägga sin arm kring hennes dotters lif och föra henne i dansens hvirfvel, hvarefter hon sällan återser henne förr än vid balens slut, kan hon ej lika lugnt höra henne aflägga ett kunskapsprof samtidigt med denne unge man, inför en krets af åhörare, ej hälften så mångtalig som den, hvilken åskådar och recenserar deras gemensamma choreografiska öfningar, eller med lika mycken trygghet tänka sig, att hon möjligen framdeles kan vinna sitt bröd inom samma yrke, eller tjena samhället med samma slags arbete som han? För oss finnes icke mer än *ett* svar på dessa frågor.

Vi öfvergå således till en annan invändning, den att de högre studierna skola draga qvinnans häg bort från familjelifvet och komma henne att, såsom gift, försumma hus och barn. Huru ofta hör man ej denna fruktan uttalas just af den sanna qvinlighetens ifrigaste tillbedjare. I våra ögon synes dock den misstanken att en ädel qvinna af *något* studium, eller *någon* praktisk verksamhet, kan afhållas från att följa sitt hjertas maning eller att uppfylla sina närmaste och alltid käraste pligter såsom maka och mor, innebära en bra låg tanke, eller rättare en fullkomlig okunnighet om hennes väsendes innersta grund. Den unga flicka, som fritt fått utveckla sina anlag och rikta dem på ett godt mål, som lärt att småningom öppna sin själ för stora tankar och sitt hjerta för en lefvande kärlek till allt menskligt och gudomligt, hon skall, det är sannt, icke drifvas att fylla tomrummen i sin hjerna med kurtisminnen och kärleksfantasier; hon skall måhända bli mindre lätt och mindre ofta — »kär», men när hon en gång fäster sitt hjerta, skall hon älska högre, rikare, sannare; älska icke för stunden eller för balen utan för *lifvet*. Hon skall kanske, vi vilja ej fördölja det, hysa högre anspråk på den, åt hvilken hon skänker sitt hjerta och därför ej gifva det åt den förstkommande, hon skall begära något annat och mera äfven af umgängeslifvet och hemlifvet, i mån som hon sjelf blir något annat och högre än förr inom dessa sfärer. Men är väl detta att missförstå familjelifvets höga betydelse, eller att göra sig ovärdig en hustrus kall?

Och är det troligt att makar och mödrar, sådana som vi här i korthet karakteriserat dem, skola af intresset för studier eller samhällsangelägenheter mera förledas att försumma man och barn, än de, hvilka under förströelsernas oafbrutna hvirvel, beredt sig för sitt heliga kall? Undantag kunna visserligen inträffa på alla områden; man har sett de moderliga pligterna försummas både för världens behag, och för konventiklarnes extas, både för jagandet efter fåfångans pris och för arbetet på den egna saligheten; men likasom dessa exempel äro och förblifva *undantag*, så kunna vi med säkerhet antaga att modrens omsorger endast undantagsvis komma att åsidosättas för intellektuella sysselsättningar eller allmänna intressen, och slutligen kunna vi äfven tryggt antaga att ett tillräckligt antal bildade qvinnor, som föredraga umgängeslivets behag eller det husliga livets praktiska sysslor framför allvarliga studier, lyckligtvis alltid skall återstå till tröst och sällskap för de herrar, som icke kunna tänka sig en qvinnlig verksamhet under annan form.

Många andra inkast göras, hvilka väl vore värda att närmare skärskådas. Så säger en: »de flesta qvinnor blifva ändå gifta och måste då lemna studierna och embetsbefattningarna, och man kan ej begära att staten skall lagstifta för undantagsfall.» En annan tillägger: »hvarje bildningsart och verkningskrets för qvinnan, som ej afser moderskallet, är i alla händelser en bisak, och staten bör ej syssla med bisaker.» Det skulle föra oss för långt att i detalj bemöta dessa invändningar, hvilka i alla fall under den offentliga diskussionen blifvit tillräckligt belysta. Vi erinra blott i förbigående om de många hustrur, som *måste* med sitt arbete bidraga till familjens underhåll; om de enkör, på hvilka denna omsorg *ensamt* hvilat och hvilka ej skulle finna större svårighet i att bestrida en lärarebefattning eller en syssla, som lönas af staten, än vid att utföra sådana arbeten, hvilka bero af det enskildta godtycket eller af den tillfälliga arbetstillgången. Vi påminna äfven om de hustrur, hvilka, af behof, eller för glädjen af det gemensamma arbetet, biträda sina män i deras embetsåligganden, eller (såsom *Mrs Marcet*, *Lady Humphrey Davy*, *Signora Bossi*, m. fl.) i deras vetenskapliga forskningar. Må man ock ihågkomma att de undantagsfall, för hvilka man, *om förutsättningen vore riktig*, anser onödigt att lagstifta, för närvarande utgöra ett antal af omkring 300,000. Och slutligen

låtom oss erkänna, att många af de qvinnor, hvilkas bildning anses vara »en bisak», utöfva en moderlig verksamhet i högre och sannare bemärkelse än mången verklig moder, och att det endast beror på samhället att tillgodogöra sig all den rika verksamhetskraft af denna art, som nu ligger slumrande och oanvänd, genom att utveckla den i allt flera riktningar och taga den i anspråk på allt flera områden; genom att, låtom oss utsäga ordet, uppfostra *mödrar*, icke blott för *familjerna*, men äfven för *samhället*; icke blott för *individerna*, men äfven för *nationen*.

Vi tro icke att uppfostran för det ena eller andra ändamålet innebär någon annan olikhet, än som betingas af de olika anlagens fria utveckling, ty vi kunna ej tänka oss familjen och samhället såsom motsatta begrepp. Under diskussionen på Riddarhuset upptogs utskottets hemställan, huruvida »människoslägtet, vid arbetet i intelligensens tjänst, har råd att undvara alla de krafter, som den ena hälften förmådde ditföra», af en bland förslagets ädlaste och humanaste motståndare, med den motsatta hemställan: »huruvida *familjen* kunde undvara de krafter, som, enligt utskottets förslag, borde komma *samhället* till godo.» Vi fråga: hvarför skilja hvad som är oskiljaktigt, hvad som bör stå i ett organiskt samband, i en oafbruten vevverkan med hvartannat? Den ofvannämnde talarren uppgaf såsom de verksamhets sferer, utom den förnämsta, *hemmet*, som han ansåg värdiga qvinnan, de trenne: *undervisnings-* och *sjukvårdskallet* (läkarens deri inberäknadt) samt *fattigvården**). Säkert har han härmed ej velat draga några krafter från familjen, men väl låta dem utströmma till de fremmande hem, som af deras verksamhet skulle draga nytta, och återvända till den egna härden, dubbelt rikare sedan de bringat dubbel välsignelse. Så blir förhållandet med hvarje verksamhet hvaråt qvinnan af fritt val får egna sig. Samhället och familjen representera ju inga motsatta, sins emellan fiendtliga, intressen, hvilka likt rofdjur kunna lefva endast på hvarandras bekostnad; de stå, tvertom, i så nära och oskiljaktigt samband, att det synes oss omöjligt, vare sig för man eller qvinna, att verka förädlande eller förnedrande för det ena, utan att sträcka samma inflytande till det andra.

*) Vi tillägga den anmärkningen att ett motstånd mot *grundsatsen*, som i sak gör så frisinnaede medgifvanden, synes nästan hafva öfvervunnit sig sjelft.

Enligt vår uppfattning skall således grundsatsen om kvinnans medborgerliga rätt och pligt, en gång erkänd, *icke försvaga, utan tvertom förstärka familjens sedliga kraft, stegra och vidga dess förädlande inflytande, samt bringa mera enhet och harmoni i nationens splittrade och stridiga utvecklingsarbete*, i det den slår en brygga emellan de isolerade härdarna för detsamma — *familjen och samhället* — och fördubblar varderas kraft genom att bringa dem i samverkan. Och att föräna det åtskiljda, att försona det stridiga, att bringa i enhet och harmoni det inom sig söndrade, detta skall man väl ej vilja anse för en mot det kvinnliga väsendets ursprungliga skaplynne stridande uppgift.

Den ofta framställda frågan: *vilka vetenskaper och hvilken art af högre medborgerlig verksamhet, som lämpa sig för kvinnan, tro vi vara omöjligt att på förhand besvara*. Endast erfarenheten, grundad på full frihet, kan här döma. Väl har man, med undantag af den medicinska, hört de olika fakulteternas målsmän, Juristen, Theologen och Philosophen a priori, förklara studiet af deras resp. vetenskaper vara »*helt enkelt omöjligt för kvinnan*». Men i trots af denna lugnande öfvertygelse synas de, besynnerligt nog, hysa en viss fruktan för hennes inträde på dessa områden och påyrka ifrigt bibehållandet af de stadgar, som förbjuda henne att göra — *det omöjliga* (såsom att taga philosophiedoktors graden m. m.). Vi antyda blott i förbigående denna motsägelse, för att deraf draga den slutsatsen, att den föregifna *omöjligheten* icke är oöfvervinnerlig, hvilket ock bestyrkes af talrika exempel från alla tider och områden, hvilka äro alltför väl kända, att vi här skulle behöfva anföra dem. Hvad fruktar man då af kvinnans inträde på vetenskapens och den medborgerliga verksamhetens högre områden? Att hon skall komma att täfla med och öfverglänsa mannen? En oädel, en omanlig och, i sanning, en *öfverflödlig* fruktan! Är då ej lifvet och kunskapen derom (kunskap och lif äro ett, säger Bacon) rika och rymliga nog att gifva rum för, nej, *kräfva* bådas fritt och harmoniskt samverkande krafter?

Man har anfört olikheten af gossens och flickans lekar såsombevis för deras medfödda olika själsriktning. Nå väl! låtom oss utgå från samma antagande, med bortvisande dock af den märkvärdiga slutsatsen att leken med trähästen skulle röja en högre intelligens, en spänstigare tankekraft, än den med

dockan*), i det vi fråga: »Om flickan under de tidigare barn-åren, då uppfostran och undervisning äro fullkomligt desamma för henne och brodern, dock utvecklar sig på ett helt annat sätt och i en helt annan riktning än han, hvarför skulle man nödvändigt antaga att *qvinnan*, med full frihet att tillägna sig de med hennes natur och skaplynne förenliga kunskapsarter, skulle komma att, på den vetenskapliga banan, eller inom den medborgerliga verksamheten, uteslutande trampa i mannens spår? Kunna vi ej med mera skäl antaga att hon skall inslå nya, hittills ej beträdda vägar, öppna nya utsigter, odla nya områden, dana nya institutioner? Att hon skall komma att göra, icke det redan bra och fullständigt gjorda, utan det man hittills lemnat ogjordt? Att hennes uppgift här, såsom alltid, skall förblifva den genuint qvinliga, d. ä. en uppfostrande, bevarande, försonande; den att upptaga det försummade, att framdraga det förbisedda, att upprätta och bringa till heders det förkastade? Korteligen: hvarför ej stanna vid det enklaste, naturligaste, närmast liggande antagandet: det, att *qvinnan*, en gång tagen i anspråk, skall utföra *icke mannens* utan *sin egen andel* i samhällsarbetet? Låt vara att denna andel, vi tro det, blir den skenbart underordnade, den minst i ögonen fallande; den skall därför ej vara af mindre vigt för det hela.

Hvem vet om ej en dag saknaden af den specifikt qvinliga arbetskraften skall komma att spåras inom de flesta af de områden, som man nu förklarar omöjliga för *qvinnan* att beträda? Hvem vet om ej en gång samhället, under dess olika former, skall befinnas ha varit ett barn, uppvuxet utan modersvård, saknande denna ömt öfvervakande, mildt bestraffande, till det innersta väsendet inträngande blick; denna fina instinkt af det rätta; denna ur lifvets innersta källa hemtade intuition af sanningen; denna outtömliga kärlek, denna orubbliga tro, denna — (hvarför ej använda ett häfdvunnet uttryck?) — *trohet i det lilla*, som vårdar sig äfven om det minsta, som icke finner något lyte för underordnad att i tid uppmärksammas, intet karaktersdrag, intet naturanlag för ringa, att odlas och uppfostras! — Hvad! om det nu skulle vara den kommande tiden gifvet, att bringa det i faderlig tukt och förmaning uppvuxna samhället äfven under *moderlighetens*, det är den renaste kär-

*) Se diskussionen på Ridarhuset.

lekens hägn, och först så gifva det en fullt, en helt mensklig prägel — skola vi vända oss bort från denna höga uppgift blott af en oädel och onödig fruktan att qvinnan skall komma att gå mannen, *modren* att gå *fadren* i vägen!?

Men efter vi en gång börjat fråga, så låtom oss rikta några framtidsfrågor äfven in på det praktiska området. Att nationalekonomien, statskunskapen, samhällsläran, statistiken, t. o. m. rättshistorien ega områden der qvinnans förmåga icke allenast är användbar, men behöfzig, det skall man måhända, med blicken fästad på England och Frankrike, medgifva; men, säger man, »Juristens kall, det är helt enkelt omöjligt för qvinnan.»

Det finns en man, berömd såsom en af världens djupaste människokännare, och långt ifrån böjd att hos qvinnan prisa hufvudets egenskaper på bekostnad af hjertats, medan han dock visat att hjertats ödmjukhet hos en älskande hustru låter väl förena sig med själens medvetna öfverlägsenhet, som på förhand vederlagt detta påstående. Vi mena den odödlige skildraren af Porzias ädla karakter. Men Juristerna låta ej ett diktverk, om än så sannt, gälla såsom bevis, utan fråga oss vidare: »Vill du se qvinnan vid domarebordet ransaka förhårdade brottslingar eller afgöra de gröfsta, mest upprörande mål? eller vill du höra henne såsom advokat slingra sig fram genom lagens labyrinth, för att försvara en svag eller orättfärdig sak?» Vi svara: *Nej!* Och vi äro öfvertygade att, med full frihet, ingen qvinna väljer det yrket, mera än hon väljer timmermannens eller matrosens. Men vi fråga i vår ordning, skulle det vara för qvinnans värdighet i minsta mån sårande, hennes högsta uppgift motstridande, att tänka oss henne i en framtid på den ransakandes och dömandes plats, då en ung qvinlig förbryterska första gången inställes för domarens skrank, för att underkastas ett förhör, vanligen mera egnadt att *förhärda* än att *beveka*, att *döda*, än att *väcka* de rena och ädla känslor, som ännu kunna slumra inom hennes bröst. Och när den unga förbryterskan tvingats att i kretsen af den manlige domaren och hans biträden yppa, hvad hon ej utan djupaste ångest och blygsel kunnat erkänna inför en mor, låtom oss då följa henne från domare-skranket till fängelset, der hon under årtal ej kommer i beröring med några andra varelser af sitt eget kön än sådana, som äro lika fallna och ännu mera förhårdade i synden än

hon. Är det icke tänkbart att *här* finnes någon uppgift, som i sekler väntat på den bildade qvinnan? någon befattning som icke finnes till, emedan *hon* ej har sökt den? en *ny* väg, på hvilken hon kan tjena samhället, menskligheten och Gud, utan att gå mannen i vägen?

Eller låtom oss tänka oss *barnet*, framläpadt inför rätta att ransakas, bringas till bekännelse, dömas och straffas: vore det något motbjudande, något för qvinligheten sårande i att här finna en moder, eller en med en moders hjerta begåfvad qvinna i domarens ställe. Låtom oss tänka oss förlikningsmål: vore det qvinnan ovärdigt att här uppträda medlande, försonande? Eller vore det ett oqvinligt åliggande att besöka dem, »som sitta i häktelse», söka bringa syndare till ånger och bekännelse, eller medverka till att de oskyldigt anklagade blifva frikända?

Och till sist ännu en fråga: Vore det något stötande i den tanken att qvinnan kunde få en röst med vid afgörandet af lagstiftningsfrågor, som beröra de områden, hvilka redan nu anses påkalla hennes verksamhet i lika hög grad som mannens, t. ex. inom undervisningen, fattigvården, sjukvården, m. m.

Lemna vi Rättsväsendet och kasta en blick in på Kyrkans af ålder fridlyst kallade område, ehuru väl knappast något varit skådeplatsen för så häftig och så oförsonlig strid, så uppstår ofrivilligt den frågan, om vi ej äfven här se framför oss ett af dessa »seklets barn», hvilkas i förtid åldrade och förhårdnade anleten bära vittne om att aldrig ha varit helgade af en moders kyss; hvilkas själar röja spåren både af fadersmyndighetens kärleksfulla men på *lydnad* allena grundade välde och af den pedantiska skoltuktens ferla, men ingestädes af den kärlekens, på en gång straffande och försonande, lindrande och frigörande makt, som modershjertat allena förmår utöfva? Det ena spørjsmålet leder till det andra och vi våga uttala äfven detta: Är det ej möjligt att det 19:de seklets *kyrka* kräfvat något af denna *moderliga* omvårdnad som den första christna kyrkan tog i anspråk? några af dessa uppfostrarinnor, som Paulus räknar bland »*sina medarbetare i Christo*»? om hvilka han säger: »*de hafva mycket arbetat för oss, (Christus och församlingen); undfär dem såsom de heliga höfves!*» och hvilka han ger det kraftiga intyget »*att de utmärkte äro bland apostlarna?*»

Men skulle också dessa spørjsmål en gång af framtiden

jakande besvaras, så skall dock qvinnan lika litet här som på något annat af andens områden göra alldeles detsamma som mannen eller gå honom i vägen. Hon skall säkerligen icke eftersträfvat några biskopsstolar eller högre embeten, hon skall troligen ej officiera vid den offentliga gudstjensten; men hon skall inom undervisningen och själavården göra allt det som mannen lemnat ogjordt, rensa de åkrar, som ovännen besatt medan han sof, upprycka törnet, som förqväfver den goda säden, beså de små tegar, som undfallit hans mera i stort seende odlareblick. Hon skall slutligen äfven deltaga i kyrkans inre utvecklingskamp och dervid representera den sidan af mensklighetens troslof och af tidens religiösa behof, som hittills knappast egt någon målsman.

Man skall invända att mycket af hvad vi här antydt kan göras och redan göres frivilligt, utan att staten behöfver bereda undervisning eller dana nya institutioner därför. Men äfven antaget att så vore: är denna frivilliga verksamhet *tillräcklig*, vare sig extensivt eller intensivt? är den ej i allmänhet ogerna sedd af de offentliga myndigheterna? ofta och ej utan skäl motarbetad emedan den stundom, *i brist på kunskap och erfarenhet* missriktas? Och slutligen: har staten rättighet att för *något* samhällets kraf lita på opröfvade, frivilliga arbetskrafter, bland hvilka så väl tillgången som dugligheten äro beroende af slumpen? har den rättighet att vänta frivilliga uppoffringar för allmänt väl af samhällsmedlemmar, hvilka den förnekar den upplysning, som allena ger insigt om hvad allmänt väl kräfver? och till sist: har den rätt att lemna någon enda af de krafter, som den erkänner vara behöfliga för det stora *samhällsarbetet*, oodlade? Vi känna ej mer än ett svar på dessa frågor.

Återstår då filosofens strängt förbjudna område. Skola vi våga att rikta ett spörsmål äfven dit och fråga, om ej också här finnes något ogjordt att göra, något föraktadt eller förnedradt att upprätta; något fiendtligt att försona, något söndradt att ena, några skärande missljud att upplösa i harmoni? Och slutligen, *om* så vore, skall man anse detta såsom en ovärdig, en »omöjlig» uppgift för en ädel och begäfvad qvinna?

Men låtom oss stanna här. Mången skall anse oss redan hafva gått alltför vida, och le åt våra djerfva förutsättningar. De kunna visserligen innehålla många misstag, många

öfverdrifter och oriktiga eller opraktiska föreställningar, många förbiseenden äfven; ingen skall vara villigare att erkänna det än vi; men de äro också icke uppställda såsom några fasta *trosdogmer*, utan endast såsom spörsmål från *vår* tid till *en kommande*, från *vårt* slägte till ett *efterföljande*; spörsmål, hvilka röra sig i hvarje själ och ligga, om än outtalade, på allas deras läppar, hvilka tänkt något djupare öfver qvinnans andel i samhällsarbetet. *Framtidsfrågor* äro och förblifva de ännu. I *vår* tid, vi äro öfvertygade derom, skola de ej finna sin lösning. Sanningen i hela dess storhet är ännu, äfven af de mest klarseende, blott delvis skymtad; vi äro ännu ej mogna hvarken för att emottaga eller förverkliga den i hela dess omfång. Vi äro alla barn af *vår* tid, en brytningstid i alla riktningar; vi bära alla spår af att vara hvad en fransysk författare kallar *des êtres affranchis, non des êtres libres*. Den gamla ofriheten binder ännu sedan den är upphäfd. Vi kunna endast frigöras och befria, endast bryta vägen till målet, som kommande släkten skola nå. *Vägen* är erkännandet af grundsatsen, (den att qvinnan lika väl som mannen har *medborgerlig* pligt och rätt och måste uppfostras till insigt och utöfvande deraf) och kunna vi i någon ringa mån bidraga till att denna grundsats vinner det insteg inom hemmen och bland qvinnorna, som den redan vunnit inom det offentliga lifvet och bland männen, så är *vår* afsigt vunen; tillämpningen må sedan ske huru sakta och varligt som helst.

I dessa dagar kommer grundsatsen att i bestämdare form föreläggas riksständern, i det de uppmanas att hos regeringen yrka: »att qvinnor icke må, derföre att de äro qvinnor, hindras att odla och använda sina anlag, förmögenheter och krafter, med samma rätt som mannen i allt hvartill de kunna finnas passande.»

Det passande är således *the touching stone*. Vi ha sett så många misslyckade försök att på förhand bestämma denna grannlaga punkt, så många fåfänga bemödanden att uppdraga skiljemuren mellan de så djupt och så fritt i hvarandra ingripande områdena för mannens och qvinnans verksamhet. Hvilken utväg återstår då? Vi kunna blott se en enda. Vi ha nämnt den på de första raderna i denna uppsats; vi ha sökt visa att den icke innebär några nya faror, men väl kan medföra mycken välsignelse både för familjen och samhället; vi ha vågat spåra dess verkningar ända in i framtiden och

vi återkomma till den här, upprepande med full öfvertygelse tänkarens ord:

»*Laissez faire la justice; elle trouvera ce qui convient.*»
Esselde.

V. EN MODERS RÅD.

III.

L... d. 3 April.

Älskade barn!

Ditt sista mig så kära bref innehöll så mycket af intresse och så många viktiga frågor att besvara, att jag just därför sett mig tvungen att, vida längre än jag önskat, uppskjuta mitt samspråk med dig. Dels ville jag i någorlunda sammanhang kunna utveckla för dig mina åsikter och min uppfattning af den stora fråga, som äfven hos dig väckt ett så lifligt intresse, dels ville jag än nogare för mig sjelf öfvertänka densamma och söka de upplysningar, hvilka föreföllo mig behöfliga, för att reda hvad som deri ännu ej var mig rätt klart, ej fullt bestämdt.

Då jag nu tror mig ha lyckats i mina bemödanden, så till vida, att jag derom bildat mig ett eget, sjelfständigt omdöme, skyndar jag att gripa en stund i flykten, för att meddela dig detta och för att vara dig behjelpig att ordna och belysa något af det myckna, som ännu deri, enligt din egen utsago, förekommer dig chaotiskt och dunkelt. Frågan om utvidgandet af qvinnans medborgerliga rättigheter, som under den sistförflutna tiden blifvit med mera allvar och samvetsgrannhet diskuterad än någonsin förut, är i sanning en s. k. brännande fråga för vårt kön och det har varit mig en stor tillfredsställelse att iakttaga, att den såsom sådan äfven blifvit betraktad af de flesta qvinnor med anspråk på bildning, ehuru jag fruktar, att mängden dock ej egnat den en så allvarlig pröfning, som den väl påkallar, och i följd deraf ej heller kunnat tillräckligt klart uppfatta den.

Äfven på min lilla *Agnes* har den satt myror i hufvudet, så att hon helt allvarsamt börjat grubbla öfver »hvad som egentligen kan vara *qvinnans bestämmelse*», ehuru du i afseende på slutföljden, för att begagna ditt eget uttryck, »känt dig lik en julle utan roder, kastad än åt ett håll, än åt ett

annat, allt efter de skiftande vindkasterna af de olika åsigtter, du försport hos din omgifning.» Detta är ett öde, som du delar med många, ja, kanske med mängden af dina medsystrar, min älskade flicka, ty det är hos qvinnan ett alltför vanligt fel, att i de flesta ämnen ej ega någon själfständig åsigt, utan att än luta åt en, än åt en annan sida, allt efter hvad hon sist hör derom. Ett dylikt vankelmod, en sådan osjälfständighet inverkar alltid skadligt både på henne själf och på dem, som stå henne nära, och det är mig derföre en glädje att erfaras, det min *Agnes* önskar mina råd och ledningen af min större människokänedom och erfarenhet, för att bättre kunna reda den stora frågan och komma till klarhet deröfver, så att du *vet*, »huru du riktigt skall tänka derom.»

Du säger, att äfven hos er och i edra samqväm har den utgjort ett stående samtalsämne, men att åsigtterna derom varit himmelsvidt skiljda. Såsom representanter och förfäktare af frågans båda yttersta punkter, omtalar du den gamle vördnadsvärde Prosten *F.* för hvilken du hyser nästan dotterlig aktning och tillgifvenhet, och mlle *P.*, den skickliga och talangfulla lärarinnan hos grefve *H—s*, om hvilken du flera gånger yttrat dig med stort beröm. Den förra, säger du, är djupt och uppriktigt bedröfvad öfver tidens *blinda framåtrusande*, samt förespår hela samhällsordningens omstörtande derigenom, att man vill locka qvinnan från sin *ädla och stilla kallelse*, såsom hemmets korade vårdarinna, för att indraga henne i det offentliga lifvet och gifva henne en verkningskrets, hvilken ej anstår qvinnan, den ädla, blygsamma, saktmodiga qvinnan, som af Gud blifvit skapad till mannens hjälp, men ej till hans medtäflare. Mlle *P.* deremot synes vara en entusiastisk anhängare af den motsatta åsigtten, och du säger dig ej kunna underlåta att taga intryck af den hänförelse, hvarmed hon talar om den förädlande inverkan qvinnan skall utöfva på det stora samhällsarbetet, om den rättvisa fordran qvinnan har på sin andel i hvarje nyttigt och godt arbete, om lagstiftarens skyldighet att borttaga alla de skrankor, hvarmed fördomar och ensidighet hittills omgärdat qvinnans verksamhet. Hon beklagar hvar och en, som ej kan se frågan *i stort* och sålunda ej förmår uppfatta huru utomordentligt viktigt det är för samhällets bestånd och sedliga utveckling, att qvinnan lemnas full frihet att omedelbart ingripa i hvarje arbete för detta mål. Hon klandrar den orättvisa, som ej

åt qvinnan vill medgifva tillfälle och rättighet att uppodla de anlag, Skaparen tilldelat äfven henne, och försäkrar att qvinnan, i åtnjutande af samma fördelar som de, hvilka stå männen till buds, skulle kunna gå lika långt, på hvilket område som helst, då hennes själsgåfvor på intet sätt äro männens underlägsna.

Sedan du redogjort för dessa båda personers från hvarandra fullkomligt afvikande åsigter, hvaromkring de andra medlemmarne af eder sällskapskrets på närmare eller fjernare håll gruppera sig, tillägger du: »mellan dessa båda ytterligheter slites nu din lilla *Agnes*, utan att förmå inse hvilkendera, som har fullkomligt rätt eller fullkomligt orätt. Då jag hör vår gode prost tala, kan jag ej annat än ge honom rätt och tycka att den obemärkta verksamheten i hemmet i sjelfva verket bättre passar qvinnan än den offentliga vid mannens sida, och att den äfven bör vara mycket angenämare för henne. Men när jag talar med *Henriette P.* förefaller det mig åter, som vore det ej mer än rätt och billigt, att äfven qvinnan finge göra det bästa och ändamålsenligaste bruk af sina förmögenheter och att det är hårdt att utestänga henne från möjligheten att försörja sig sjelf på det sätt, som mest öfverenstämmer med hennes anlag och böjelser. När jag för mig sjelf börjar fundera på saken, tycker jag just, att jag känner en ringdans i mitt hufvud af alla de olika åsigheterna, och, om jag kommer till någon slutsats, så är det den, att båda parterna hafva till en del rätt och till en del orätt.»

Och i detta resultat tror jag, att du kommit sanningen närmare än du sjelf anar, ty det är en gammal, erkänd sats, som äfven här har sin fulla tillämplighet, att sanningen ligger mellan tvenne ytterligheter.

Obestridligt är, att samhället sedan århundraden tillbaka, då förhållandena voro mycket olika nutidens, haft en orättvisa att godtgöra mot qvinnan, att hennes ställning varit alltför underordnad mannens, hennes verksamhetskrets alltför inskränkt och kringgårdad, hennes anlag och själsgåfvor alltför litet uppmärksammade och odlade, hennes fria vilja alltför bunden och beroende. Den *allmänna* uppfattningen af mannens och qvinnans inbördes förhållande har skalden också tydligt uttalat i orden:

»Men qvinnans öde det är gifvet
Till mannens bihang genom lifvet.»

Qvinnan skulle lefva för mannen, genom mannen, utan honom var hon — intet. Att ett och annat undantag af någon högt begåfvad qvinna, som bröt sin egen väg, trots alla hinder, uppstod och erkändes, rubbade ej hvad man sedan länge uppställt såsom ett axiom. Sådant, som jag nu antydt det, var verkligen förhållandet för ej så särdeles långt tillbaka, men det vore en orättvisa att ej med tacksamhet erkänna den vändning till ett bättre, som egt rum under de sista decennierna och verkligen tagit jättesteg framåt. Qvinnans lika arfsrätt och lika giftorätt, hennes myndigblifvande, hennes fria rätt att idka allt slags handel och hvilken fabriks- och handverksnäring som helst, det henne beviljade tillträdet till åtskilliga tjänstebefattningar, det henne medgifna begagnandet af den fria undervisningen i åtskilliga skolor och akademier, ja, än mer, de enkom för henne stiftade läroverken, hvilket allt tillkommit under föga längre tid än de sistförflutna tjugu åren, eller sedan 1844, bevisar att man erkänt den orättvisa, hvarom jag talat, och sträfvat att godtgöra den. Mer än allt detta skattar jag dock den frihet i handling, som tillåtes qvinnan, den större aktning man i våra dagar bevisar henne. Man behöfver kanske knappt gå trettio år tillbaka för att finna en öfverraskande skillnad i detta afseende. En ogift dam *comme il faut*, kunde då, om hon var under trettioalet, ej gå ensam öfver Norrbro, ifall hon ej hade åtminstone en betjent såsom skyddsvakt. Nu kan hon ostraffadt, om hon vill, ensam resa verlden omkring, utan att förolämpas, utan att förfördelas, utan att det af förståndigt folk anses opassande, såvida hon ej sjelf uppför sig klandervärdt. Då ansågs det för snart sagdt en skam, om ett fruntimmer, tillhörande den bättre societeten, nedlät sig att arbeta för betaltning; nu är arbetet en heder för qvinnor af alla samhällsklasser och det är den liknöjda, den sysslolösa, som drabbas af skammen. Då ansågos vissa delar af det menckliga vetandet alldeles otillständiga för qvinnan, och man behöfver ej gå tillbaka till den tid, då fru *Lenngren* skref sina förträffliga »*Råd till min dotter*», för att finna, att

»en lärd i stubb, det är ett rön,
satirens udd ej undanslipper,»

för att höra den spefulla betoningen af ordet »lärd», tillämpadt på qvinnan, för att uppfatta den ironi, som låg gömd under epithetet »blåstrumpa». Af de humanistiska bild-

ningsämnenä åtminstone, finnes det väl numera knappast något, som man vill förvägra qvinnan; snarare torde det vara att befara, att man alltför mycket hopar dem i mängen af våra flickskolor. Hur mycket motstånd, klander, ja, åtlöje framkallades ej af åtskilliga våra landsmaninnors, deribland vår oförgätliga *Fredrika Bremers*, första försök att deltaga i den ädlaste delen af samhällsarbetet: de fattigare klassernas hjälpende och höjande, brottslingars förbättrande, o. s. v. Och huru har ej denna qvinnans frivilliga verksamhet småningom blifvit utvidgad, tåld, erkänd, ja, slutligen anlitad och ärad.

Och om man endast för ett tiotal af år tillbaka hade föreslagit qvinnan till sådana befattningar som post-, orgelnist- och telegraftjenster, om man hade talat om möjligheten för henne att vinna kompetens och praktik såsom läkare, är det fara värdt, att man blifvit utsatt för anfall och tillmälen, lika oädla och förnärmande, som de hvilka vid denna tid af några bland pressens organer riktades mot *Fredrika Bremer*, just i anledning af hennes bemödanden att utvidga qvinnans rättigheter. Nu deremot äro många af de nyssnämnda befattningarna anförtrodda åt qvinnor, och då man ännu ej haft skäl att ångra, att man åt dem upplåtit dessa nya medel till sjelfförsörjning, kan man väl antaga, att qvinnor mer och mer komma att användas i omförmälda egenskap. De röster, som höja sig mot qvinnans lämplighet såsom läkare, blifva äfven allt färre, och vi torde ej behöfva vänta så länge, innan äfven hos oss, i likhet med hvad som redan eger rum i Amerika och England, qvinliga läkare uppstå, samt vinna förtroende och anseende.

Af hvad jag här sagt, mitt barn, torde du kanske draga den slutsatsen, att jag anser så mycket redan vunnet för utvidgandet af qvinnans verksamhet och medel till sjelfförsörjning, att man tills vidare bör stanna på den punkt, der vi nu befinna oss. Detta är dock ej min mening, ty ännu återstår ganska mycket att göra, såsom t. ex. inrättandet af goda elementarläroverk för flickor, hvilket jag anser vara det viktigaste och önskvärdaste att genomdrifva af alla de förslag, hvarmed man nu sysselsätter sig, och vidare möjlighet för de qvinnor, som hafva fallenhet och mod att egna sig åt läkareyrket, att erhålla behöflig och för qvinnor särskildt lämpad undervisning i dertill hörande ämnen. Kunna dessa båda önskemål nås, hvilket dock ej torde ske så snart, synes

det mig som qvinnan, åtminstone för närvarande, borde vara fullkomligt nöjd med de bildningsmedel Staten bereder henne.

Talar man sedan om qvinnans menckliga och medborgerliga rättigheter, förefaller det mig, som vore det egentligen *en*, hvarpå hon har de giltigaste och oeftergiffigaste anspråk, både såsom menniska, d. v. s. en varelse med förnuft och fri vilja, och såsom medborgarinna i en fri stat, jag menar rättigheten att sjelf förfoga öfver sin hand och sitt hjerta, och sålunda sjelf bestämma öfver sitt framtida öde. Så länge giftomannarätten kvarstår i lag till hela den utsträckning den nu har, är den svenska qvinnan ofri, och alla andra fri- och rättigheter af underordnad värde, då den väsendtligaste är henne förnekad. Jag vill derföre ej påstå, att den nyss ur barnkammaren utgångna, s. k. giftasvuxna flickan bör ega full frihet att följa sitt oerfarna hjertas första nyck eller böjelse, men vid 25 år bör den unga qvinnan ega tillräcklig sans, omdöme och besinning, för att sjelf bestämma med hvem hon vill dela lifvets väl och ve. För min egen del önskar jag väl att, äfven då min dotter uppnått denna ålder, städse vara hennes förtrognaste vän, hennes pålitligaste rådgifvare, men jag vill aldrig lägga något band på hennes fria vilja.

Din fars och mina åsigter öfverensstämma ej fullkomligt i detta hänseende, ty, ehuru äfven han önskar inskränkning af giftomannarätten, vill han dock att den skall kvarstå för föräldrarnas. Mig förefaller det såsom vore detta knappast behöfligt såsom lagbud, ty, der föräldrarna *rätt* uppfostrat sina döttrar, kan jag ej ifrågasätta, att döttrarna skola taga det vigtiga steget utan deras vilja och samtycke. Och der ej så skett, der föräldrarna på ett eller annat sätt brustit i sina pligters uppfyllande, der de ej egnat den kärlek och de ömna omsorger de bort åt de varelser, Skaparen anförtrodde dem, der böra de ej heller ega makt och myndighet att tyrannisera dem, då de hunnit den ålder, som bör berättiga dem att döma för sig sjelfva. Att missbruk i detta hänseende skett af den faderliga myndigheten, derpå eger man mer än ett exempel. Att qvinnan a sin sida kan missbruka sin frihet till ett steg, som vållar hennes egen ofärd, vill jag för ingen del bestrida, men detta händer fullt ut lika lätt den, som lagen lemnar full rättighet att råda sig sjelf, nemligen enkan, som den ogifta qvinnan, att ej tala om alla de missbruk

männen göra af *sin* frihet. Jag är dock ej för brådstörtade mesyrer, utan skulle glädja mig åt den inskränkning af giftomannarätten, att den endast kvarstode för föräldrar; steget kommer nog att tagas ut i sinom tid, ty denna hör till de frågor, hvilka ej kunna falla, om de ock ej så snart blifva erkända af den stora allmänheten.

Af hvad jag här ofvan sagt, min *Agnes*, måste du ju medge, att mina åsikter äro ganska frisinnade, men nu har jag också kommit till gränsen och vändningspunkten, ty på din fråga: »hvad är mammas tanke om Ekonomiutskottets betänkande?» måste jag svara: att man deri vill gå för långt, ja, längre än de flesta qvinnor sjelfva önska. Jag vill ej nu yttra mycket om det obestämda och sväfvande i detta betänkande, hvaraf säkert mången, åtminstone mången qvinna, drager den slutsatsen, att, enligt Ekonomiutskottets mening, *alla* statens embeten så småningom skola stå öppna för qvinnan, men äfven hvad det bestämdt uttalar — såsom qvinnans deltagande i undervisningen vid universitetens världsliga fakulteter och undergående af der förekommande examina, o. s. v. — anser jag af föga gagn och fromma för henne.

För att börja med början af nämnde betänkande: qvinnans befordringsrätt till tjenster och befattningar, för hvilka hon kan pröfvas lämplig, förefaller det mig, som skulle hvarken Ekonomiutskottet eller de med detsamma liktänkande ha gjort rätt klart för sig, huru långt man i detta hänseende bör gå. Enligt min uppfattning skulle det ligga en större orättvisa i att medge qvinnan tillträde till de underordnade platserna i ett embetsverk, men förneka henne möjligheten att såsom mannen stiga i graderna, då hon dertill besitter samma kunskaper och skicklighet som han, än att helt och hållet utestänga henne från en bana, der hon dock alltid måste stanna nära utgångspunkten. Skulle ett dylikt missförhållande afhjelpas på det sätt, att qvinnan finge rätt att i likhet med mannen aspirera till hvilka befattningar som helst och vår embetsmannacorps sålunda blifva sammansatt af dels män och dels qvinnor om hvartannat, kan jag aldrig föreställa mig att sådant (på hvares möjliga utförbarhet jag dock alltid tviflar) skulle lända hvarken qvinnan eller staten till gagn.

Det ligger verkligen dessutom något för min känsla och uppfattning af qvinnans väsende motbjudande i tanken, att

qvinnan skulle trängas med mannen i embetsverken och der *tant bien que mal* söka arbåga sig fram, hon så väl som han. Qvinnan har onekligen något af sensitivans natur, som gör att hon ej är passande för beröringen med det yttre, offentliga lifvet, der mycket förekommer, som sårar hennes finkänslighet. Det går ej an för mannen att vara för grannlaga, för ömtålig, för undfallande, säger man. Han måste oförsagdt och utan alla considerationer förfäkta hvad han anser vara rätt, ty det bjuder honom hans pligt. Men han måste äfven mången gång strida för sin egen rätt, för att ej sjelf gå under i kampen med dem, hvilka ej sky några medel att befordra sitt eget intresse — det bjuder honom sjelfbibehållens instinkt. Han blir därför ofta sträf, hård, slutten och mistrogen, isynnerhet då han står ensam. Då är det qvinnan med sina mildare känslor, sin ljusare uppfattning af lifvet, framkallad af en mindre bitter erfarenhet, som skall uppmjuka skorpan, hvilken hotar att hårdna till kring hans hjerta, som skall försona honom med verlden och i hemmets stilla frid gifva honom en ersättning, en motvigt för den ständigt pågående kampen i det yttre lifvet. Och denne man, som utan henne skulle anse lifvet för en stor öken och människorna för sina fiender, för bedragare eller bedragna, skall småningom blifva öfverseende, mildrad, tålig och tacka Gud för den oas, som Han låtit uppblomstra för honom i hemmet.

Men om nu qvinnan skulle deltaga i det yttre lifvets kamp och strider, om äfven hon ständigt skulle känna sig tvungen att vara på sin vakt mot de stridiga intressen, som omgäfvö henne, skulle hon då kunna bibehålla sin egen qvinliga instinkt och de egenskaper, som nu företrädesvis anses tillhöra henne? Jag tror det ej. Hon skulle att börja med lida af de nya och obehagliga förhållanden, hvarmed hon ej kunde undvika att komma i beröring; så småningom skulle hon vänja sig dervid och lämpa sig derefter, men på samma gång skulle hon förlora sitt väsens finaste doft, sin qvinlighet. Hur ofta märker man ej att detta inträffat hos qvinnor, som af omständigheterna tvingats att kämpa med det yttre lifvets skrofligheter och som blifvit vana vid den sjelfständighet, som endast rådfrågar sig sjelf och sina egna intressen, men ej känner något undfallande för andras. I de flesta fall förlora de det saktmod, den fallenhet för sjelfför-

sakelse, den mjukhet, hvilka dock gifva qvinnan sitt största behag och ofta äfven äro de medel, hvarigenom hon kan utöfva det största inflytande.

Hvad deremot beträffar det skadliga inflytande på qvinnans blygsamhet och sedliga värde, som en och annan befarrar af qvinnans och mannens sammanförande i det offentliga lifvet, tänker jag nog högt om mitt kön, och särskildt om den bildade svenska qvinnan, för att i detta hänseende icke hysa farhågor. Jag vågar, tvärtom, tro att ett oftare och tvångfriare sammanträffande emellan dem, d. v. s. mellan mannen och den ädelt och christligt bildade qvinnan snarare skulle syfta att höja honom till hennes ståndpunkt, än att neddraga henne till hans. Den behagsjuka qvinnan utvecklar utan tvifvel sitt största koketteri i sällskapslifvet, och en moder, huru samvetsgrann och omsorgsfull hon än måtte vara, kan dock ej skydda sin dotter från kurtis och fåfängt snack af salongernas fjärilar. Med alla våra omsorger mäktas vi likväl ej bevara våra barn från frestelser, från kändedomen af det onda, ej en gång från beröring dermed. Lyckliga vi, om vi i stället förmå att i våra älskade barns, sönerns så väl som döttrarnas, hjertan ingjuta den kärlek till Gud och dygden, som bör bli deras bästa skyddsvärn mot lifvets frestelser, om vi rätt kraftigt hos dem kunna inskräpa varningen: »bevara ditt hjerta med all flit, ty derutaf går lifvet.» När jag därför sände dig ensam ut i verlden, du mitt älskade barn, till ett hem, som jag ej kände, i en omgifning, som var mig obekant, på ett afstånd, der mitt öga ej längre kunde öfvervaka dig, gjorde jag det med full tillit till ditt unga hjertas renhet och dess hängifvenhet till din Gud och Frälsare. Samma tillit skulle jag sätta till dig, om omständigheterna skulle tvinga mig att låta dig ensam företaga en längre resa eller ock inträda i det offentliga lifvet, ja, om du än skulle nödgas endast ega unga män till arbetskamrater, och jag känner mig fullt förvissad, att min *Agnes* ej på något sätt skulle svika det förtroende jag hyste för henne.

Af hvad jag här ofvan yttrat ser du, att, om jag än ej i sedligt hänseende skulle befara något af att qvinnan arbetade tillsammans med mannen i offentliga värf, finner jag deri ej något önskvärdt för henne och ej heller för staten, utan tror att hon, utom det både för henne och hemmet ogynnsamma förflyttandet till en för hennes natur och vanor fremmande

verkningskrets, äfven i längden derigenom komme att förlora något af sina rent qvinliga egenskaper.

För att betrakta saken från ännu en annan synpunkt, anser jag dessutom att, om ett sådant lagbud, som det här ifrågavarande, skulle vinna kraft och tillämpning, lagstiftaren derigenom, i bemödandet att ställa qvinnan i full jemnbredd med mannen, kunde komma att begå en orättvisa emot honom genom att inkräkta på utvägarne till hans sjelfförsörjning och möjligheten för honom att försörja hustru och barn. Med det årligen förökade antalet af studerande ynglingar tillväxer äfven mängden af dem, som söka sin framtida bergning på embetsmannabanan och jag tror mig ej öfverdrifva, om jag säger, att alla embetsverk redan äro öfverfulla och ej kunna gifva arbete och bröd åt alla, som önska det. Enligt de statistiska tabeller för år 1860, som din far visat mig, uppgår antalet af de civila embetsmännen af alla grader endast till 10,806 (vaktmästarne deri inberäknade) och, då vid universitetet årligen 14 à 1500 ynglingar idka studier, finner man lätt blott af dessa sifferuppgifter, att det måste vara en disproportion emellan de sysslor, som finnas att tillgå, och dem som blifva kompetente sökande dertill. Om nu qvinnor finge rätt att söka och bekläda de underordnade platserna i embetsverken, samt verkligen begagnade sig deraf (ty, om en dylik rätt gifves, måste man väl äfven antaga, att den skall eftersträfvast och tillämpas), hvar skulle då de unga män, som inhemtat de kunskaper, hvilka erfordras för inträde och fortgång på embetsmannabanan, genomgå graderna och göra de första praktiska profven? Skola de stå utanför lönlösa i årat, vänta till dess en högre plats blir ledig och då intaga den, ehuru fullkomligt ovana vid de dertill hörande praktiska göromålen, hvarvid deras underordnade, de routinerade qvinliga embetsmännen i stället hunnit blifva hemmastadda? Eller är det ej mer sannolikt, att de skulle vända sig till andra banor, ja, till och med till andra länder, der ej sådana stöttestenar låge dem i vägen, och den naturliga följdén skulle då bli, i första fallet, att en mängd befattningar inom embetsverken så småningom skulle öfvergå i qvinliga händer, i andra fallet, att de ogifta qvinnornas antal i vårt land skulle än ytterligare tilltaga. Se der, i min tanke, den följdriktiga konsekvensen af sådana mått och steg, som de af Ekonomiutskottet föreslagna.

För att på förhand besvara åtskilliga af de inkast, som du kan få höra mot hvad jag här yttrat, vill jag upptaga ett par sådana, som jag varit i tillfälle att inhemta under samtal i ämnet.

Man har nemligen sagt, att hvilka fri- och rättigheter än i lagen måtte medgifvas qvinnan, skall hon dock aldrig begagna sig af andra än sådana, som äro förenliga med hennes qvinlighet och egendomliga natur. Men är det då ej rent af barnsligt att ifrågasätta det lagen skall medgifva rättigheter, hvarom man är öfvertygad, att de ej skola, ej kunna begagnas? Åter invänder man, att det är omöjligt att förutse huru den allt friare utvecklingen af våra samfundsförhållanden skall gestalta sig och att det i följd deraf torde blifva nödigt, att qvinnan allt mera och allt omedelbarare ingriper i alla former af verksamhet inom det menskliga samhället. Jag tilltror mig ej ega den profetiska blick, som kan intränga i framtiden och afgöra huruvida detta verkligen skall inträffa, men mig förefaller det, som vore det ej skäl att nu lagstifta för hvad som i en oviss framtid *möjligen kan ske*. En annan betraktar saken sålunda, att qvinnan just till följe af den olikhet i uppfattning och anlag, som råder mellan henne och mannen, bör i allt samverka med honom, särdeles i hvad som rör arbetet för samhällets bästa och allmännyttiga företag, på det hvarje form af denna verksamhet måtte kunna tillgodogöra sig de skiljda elementerna af mannens och qvinnans skaplynne. Må vara att häri ligger någon sanuing och att omedelbar samverkan i åtskilliga riktningar är behöflig och önskelig; i *alla* anser jag deremot principen ej tillämplig, annat än medelbart, d. v. s. genom det välgörande och förädlade inflytande qvinnan i egenskap af maka, moder, dotter och syster kan och bör utöfva på mannen och hvarigenom jag tror, att hon i verkligheten kan uträtta vida mer än om hon i egenskap af embetsman blir likställig med mannen i utöfningen af offentliga förrättningar.

Mitt bref blir så allvarligt och långt, kära barn, att du nära nog får betrakta det såsom en afhandling i frågan, men jag har svårt att släppa ifrån mig ett ämne, hvari jag riktigt tänkt mig in, innan jag derom sagt allt hvad jag tycker mig ha att säga. Jag måste derföre vidröra dess andra hufvudpunkt, som lyder: »*bör qvinnan uppfostras för hemmet eller för det offentliga lifvet?*» De flesta, om ej alla, skola rösta för

det första alternativet, ehuru kanhända åtskilliga skola säga: för beggadera. Jag tror ej att en uppfostran, som afser att hinna begge dessa mål, skall lyckas annat än undantagsvis. Den olika riktning, som man från barndomen ger åt gossens och flickans uppfostran, synes mig bevisa detta. Hvilka trägna, oaffåtliga, långvariga studier fordras ej för gossen och ynglingen, för att bereda honom för de offentliga pröfningar, hvilka hans kunskaper måste genomgå, för att bevisa hans kompetens för lärarens eller embetsmannens kall. I händelse nu den unga qvinnan skulle vilja eftersträfvä samma kompetens, samma kunskapsbetyg, måste då icke äfven hon åt studierna egna samma tid, samma möda, och sålunda alldeles åsidosätta de husliga och qvinliga sysselsättningarna? Eller tror man, att hon bredvid dessa senare, som man dock ej gerna vill utesluta från det qvinliga gebietet, skall kunna sköta studierna såsom en *bisak* och likafullt tillägna sig samma kunskapsförråd som mannen. Det vore att tillerkänna henne starkare själsförmögenheter än mannen och det vill man ej heller gå in på. En af reservanterna i Ekonomiskottet påstår tvärtom, att »filosofiska gradens absolverande, liksom i allmänhet vetenskap i ordets strängare bemärkelse, för qvinnan *helt enkelt är omöjligt*», något som dock hvarken är bevisadt eller kan bevisas. Såsom en hederssak för mitt kön skulle jag derföre vara frestad att önska motsatsen ådagalagd, hvilket jag alls icke anser omöjligt för en qvinna med goda själsgefvor att kunna göra, om nemligen samma tillfällen att utveckla och utbilda dem, som stå mannen till buds, beredas henne.

Denna lilla *pique* oberäknad finner jag, uppriktigt sagdt, ingen anledning att för qvinnan önska rättighet att taga hvarken den filosofiska graden eller andra akademiska examina. Om de ej för henne komma att medföra berättigande till sådana embeten, hvarföre de äro ämnade att utgöra ett förberedande prof, hvilket jag i sanning hoppas ej måtte blifva fallet, må man väl fråga, hvartill skola de då tjena henne? Är det för att inför världen lysa med sina ovanliga kunskaper? Men är man ej redan ense derom, att det ligger något obehagligt, något stötande i att se en qvinna framträda, med anspråk på att anses såsom »lär», och skall ej denna känsla än mera stegras, då hon, för att vinna detta mål, måste utträda ur sin qvinliga verksamhetssfer, ty jag kan ej föreställa mig annat än att den qvinna, som så uteslutande sysselsatt

sig med studier, att hon förmått taga graden eller hofrätts-examen, skall vara bra bortkommen och tafatt hvad qvinliga arbeten och husliga omsorger beträffar. Man gör stundom »den förläste magistern» till mål för åtlöjet — hvad skulle man ej då göra med den »förlästa» qvinnan?

Jag tror mig nästan kunna våga försäkra, att ingen kan hysa större aktning för kunskaper och bildning än jag och högre tanke om den förädlande inverkan de böra utöfva; ja, jag kan med full öfvertygelse tillägga, att jag älskar *vetandet* i alla dess skiljda former och att jag mången gång känt saknad och smärta, då jag erfarit det bristfälliga i mina egna kunskaper. Och likväl skulle jag ej, om jag hade aldrig så många döttrar, vilja *uppfostra dem till lärda, till embetsmän, utan i första rummet till qvinnor; till den stilla, obemärkta och dock så maktpåliggande verksamheten i hemmet*. Om man blickar in i det hem, der husmodren saknar intresse för vardagslifvets små bestyr och förmåga att ordna alla de spridda detaljerna deraf till ett sammanhängande, harmoniskt helt, skall man snart erfara en känsla af otrefnad, att ej säga af iskyla kring hjertat. Ty »lifvets trefnad ligger i en sammanhängande kedja af små behag, som den goda, omsorgsfulla qvinnan vårdar och vidmakthåller, så att ingen länk brister deri och ingen leda får lägga sin rost derpå», säger en af våra utmärktaste andliga vältalare, som på en gång var en djup människokännare och tillika en varm förfäktare af qvinnans rätt till kunskap och upplysning.

På samma gång jag önskar att en god och grundlig *skolbildning* måtte komma hvarje ung flicka till del och att de anlag Skaparen gifvit henne tillbörligt utvecklas, är jag dock angelägen om, att hennes uppfostran *för hemmet* och den praktiska verksamheten deri ej försummas. Redan tidigt kan början dermed göras, i det hon inhemtar kunskap och färdighet i qvinliga handaslöjder, samt så småningom lär sig att taga vård om sina egna kläder och att förfärdiga dem, i det hon vänjes vid de många små bestyren i hemmet, vid sparsamhet och ett uppmärksamt aktgifvande på hvad *hon* kan göra för befordrandet af trefnad och ordning deri. Alltefter som hon växer upp och de trägna skolstudierna afstanna, bör hon kunna bli sin mor till mer hjälp och glädje, samt taga sin andel af hushållsomsorgerna. Det är i sanning ovärderligt för en ung qvinna att, under en moders kärleksfulla till-

syn och med ledning af hennes vunna erfarenhet, erhålla någon insigt i de mest förekommande hushållsgörömlen och deras ändamålsenliga ordnande. Utan en sådan insigt skall hon mången gång, såsom en ung och oerfaren husmoder, komma i ett obehagligt och ofta skadligt beroende af sitt tjänstefolk, samt rätt smärtsamt känna sin okunnighet. Ofta nog försummas den dyrbara tiden till vinnande af dylika kunskaper, å ena sidan genom den unga flickans benägenhet för nöjen och genom den hos ungdomen temligen vanliga självviskhet, som kommer de unga att blott tänka på sig sjelfva; å den andra genom moderns svaghet och hennes fallenhet att hellre passa upp dottren än låta denna passa upp sig. Kanske känna vi litet igen oss sjelfva i denna lilla skildring, min *Agnes*, men jag hoppas, att det skall blifva annorlunda, när du, nu van vid nyttig och ordnad verksamhet samt omtanke både för dig sjelf och andra, återvänder till hemmet, och jag hoppas att du då gerna och med fördel skall genomgå en liten kurs i de husliga sysselsättningar, hvilka obestriddigt närmast tillhöra qvinnans verksamhetssfer.

Det är ej derföre min mening, att hvarken du eller andra unga flickor, efter skoltidens slut, helt och hållet skola taga afsked af studier och talanger, för att egna all sin tid åt husliga bestyr och flärdfulla nöjen. Studierna eller, om man så vill, själsodlingen och öfvandet af talanger, hvilka både sprida behag öfver hvardags- och sällskapslifvet samt äfven kunna blifva af stor praktisk nytta, låta mycket väl förena sig med de hushållsomsorger, hvilka kunna åligga den unga dottren i ett väl ordnadt hem. Tiden bör vara tillräcklig för båda delarne, om hon blott lär sig att taga den i akt och att rätt indela den, och denna konst är ej heller att förakta. Hvad nöjena beträffar, kan jag aldrig förlika mig med bruket att göra dem till en *hufvudsak*; i mina ögon böra de blott betraktas såsom en välkommen och välförtjent recreation efter ett nyttigt och flitigt arbete och sakna i denna egenskap ej sin nytta och behöflighet. Göras de deremot till livvets och arbetets mål (om ock blott under en kort tid), åsidosätts för dem pligter, nyttiga sysselsättningar, ja, helsan, så kan jag ej annat än anse dem såsom ett ganska skadligt element i vår tids uppfostringssystem.

»Men,» säger min flicka med en viss liten trotsig min, som jag rätt väl känner igen, »vill mamma då ovilkorligt, att

alla kvinnor skola uppfostras till husmödrar och deras enda mål sålunda blifva giftermål?» Nej, mitt barn, svarar jag härpå, jag vill det ej och jag vill ej heller, att du skall vänja dig att betrakta ditt lif som förfeladt och intresselöst, om du ej finner någon man, för hvilken du kan hysa nog kärlek och aktning för att med honom dela dina öden, eller om dina förhoppningar om äktenskaplig lycka på ett eller annat sätt skulle blifva gäckade, hvilket kan hända dig, så väl som mången annan. Deremot är min innerliga önskan att kunna uppfostra dig så, att, om det husmoderliga kallet är bestämt för dig, du måtte rätt kunna fylla det. Otvifvelaktigt äro de flesta kvinnor ämnade till makar, mödrar och husmödrar, och man bör derföre ej kallas ensidig, om man anser de pligter, som i denna egenskap tillkomma dem, såsom tillhörande kvinnans hufvudsakliga kall. Äfven den ogifta kvinnan får ofta sin andel af de moderliga och husmoderliga pligterna och kan sålunda, också hon, tillgodogöra sig de insigter och den erfarenhet hon i denna riktning inhemtat.

För att nu ej underlåta att betrakta någon sida af den stora fråga, hvilken utgjort föremålet för detta bref, vill jag äfven kasta en hastig blick på nödvändigheten att gifva kvinnan medel i hand till sjelfförsörjning, hvilket väl var det mål hvartill Ekonomisktutskottet egentligen syftade, och man bör af denna orsak hålla detsamma räkning för den goda vilja, som uttalar sig i dess betänkande. Det har länge varit klagadt och visst ej utan skäl, att de medel som stått kvinnan till buds att förvärfva sitt uppehälle, varit för otillräckliga för behofvet. För ej så särdeles längesedan tillbaka funnos i detta hänseende knappt några andra utvägar för henne, än sömmerskans, lärarinnans och tjenarinnans kall. Men allt som detta behof blifvit erkänt, har man ock varit betänkt på medel att afhjelpa det, och under det sista tjugutalet af år, särdeles den senare hälften deraf, hafva dessa utvägar också mångdubblats. Genom den allmänna handels- och näringsfriheten har kvinnan fritt tillträde till alla grenar af nämnde yrken, en frihet, hvaraf hon dock i ganska ringa grad ännu begagnar sig, enär de statistiska tabellerna utvisa, att knapast en kvinna af 2,000 egnar sig deråt. Detsamma kan sägas om undervisningskallet, som äfven står öppet för kvinnan, och der hon ännu har många platser att fylla, särdeles i folkskolan, ty man är allmänt ense om, att hennes verk-

samhet der är både gagnelig och önskvärd; likvisst finner man ännu blott en qvinna bland 6,000 sysselsatt med undervisning. Dessa fakta bevisa verkligen, att de unga qvinnor, som tillhöra den lägre medelklassen, ej rätt förstå att begagna sig af de utvägar till sjelfförsörjning, som verkligen *finnas tillgängliga* för dem, och likväl är det kanske just inom denna klass, som behovet af medel till sjelfförsörjning är som störst. Jag kan ej neka till, att jag tror mig finna en orsak dertill i den högfärd, som i de flesta fall förleder den välbergade handtverkaren och handlanden att hellre uppfostra sina barn öfver sitt stånd än att gifva dem den undervisning i sitt eget yrke, hvarigenom de kunde förvärfva en tillräcklig, om än måttlig, bergning. Huru mången handtverkare skulle ej, genom att lära äfven döttrarna sitt yrke, kunna af dem bereda sig dugliga medhjelpare och sålunda äfven betrygga deras framtid, i stället för att draga ofärd öfver både sig och dem, genom att gifva dem en s. k. finare bildning, hvilken sällan sträcker sig längre än till ytan, och gör dem odugliga både i ett och annat afseende. Detsamma är förhållandet med de mindre bemedlade köpmän, hvilka genom att lära sina döttrar att sköta räkenskaper, skulle göra både sig och dem en större tjänst än genom att sända dem till musikskolan.

Äfven de arbetsbehöfvande qvinnor, som tillhöra de klasser, hvilka göra anspråk på högre bildning, hafva nu fått ett vida större område för sin verksamhet än för några år tillbaka. Utom utsigterna för dem att kunna erhålla befattning såsom telegrafister, post-expeditörer, orgelnister, räkenskapsförare eller kassörer, hvilka alla sysslor jag anser ganska lämpliga för qvinnan och väl förenliga med hennes väsende, just emedan de äro af mer enskild natur och knappast kunna sägas tillhöra det offentliga lifvet, har man genom att bereda qvinnan kostnadsfri undervisning i åtskilliga slöjder och grenar af skön konst, i denna riktning öppnat för henne ett ganska stort arbetsfält, som mer och mer skall taga hennes krafter i anspråk. Man ser redan många qvinnor sysselsatta med fotografi, xylografi, gravering, lithografi, modellering, renskrift, kartritning, o. s. v. och i dessa fack är ännu mycket att göra. Äfven såsom ritlärare och gymnastiklärare kunna qvinnor på många håll finna tillräcklig och äfven lönande sysselsättning.

Af allt hvad jag här sagt hoppas jag, att du finner, min

älskling, att qvinnan verkligen kan vara en nyttig, verksam och aktad medlem, så väl af hemmet som af samhället och på båda utöfva ett välgörande inflytande, utan att den ifrågasatta utvidgningen af hennes medborgerliga rättigheter derföre är nödvändig. Äfvenså tror jag, att hon kan finna tillräcklig och lönande sysselsättning och medel till sjelfförsörjning, om hon blott vill uppsöka och begagna sig af dem som finnas, *utan att eftersträfvat statens embeten, samt att hon kan förvärfva goda och grundliga kunskaper, utan att behöfvat ådagalägga dem genom att taga akademiska examina.* Åtskilligt kunde jag än ha att tillägga rörande de fall, då kunskapsbetyg verkligen skulle vara önskliga för qvinnan, äfvensom i afseende på den andel hon kan och bör taga i förhållanden utom hemmet och i arbetet i samhällets tjänst, men då mina meddelanden redan växt till en hel volym nödgas jag uppskjuta dermed till en annan gång.

Med en varm önskan, att mitt bref kunnat reda de förhållanden, hvaröfver du önskade ljus och klarhet, och att du med ett upplyst förstånd och sjelfständighet i tankar och åsichter dock alltid måtte förena qvinnans fromma, anspråklösa sinne, omfamnas du ömt af

din älskande Moder

St —.

NÅGRA ORD I ANLEDNING AF »TANKAR I RELIGIÖSA ÄMNEN.
(I. Om undret. II. Tro och vetande hos qvinnan.) Tillegnade läsare af *Tidskrift för hemmet och dess redaktion af L. v. K.*»

Manande röster, så väl inifrån som utifrån, hafva bjudit oss att ej lemna obemärkt den skrift, hvars titel vi här ofvan gifvit, och de hafva gjort det så mycket allvarligare och oafvisligare, som dessa »*Tankar*» äro tillegnade »läsare af *Tidskrift för hemmet och dess Redaktion.*» Oaktadt de inre maningsrösterna ej talat mindre enständigt derför än de yttre, hafva vi dock gång efter annan undanskjutit ämnet, i medvetande af vår oförmåga att kunna behandla det som sig bör. Ty ej nog att vi känt oss återhållna af bristande insigter och otillräcklig kännedom af alla de meningskiftningar, som af olika tänkande blifvit framställda på det stridsfält, der så många krafter äro i rörelse, för att afgöra mensklighetens vigtigaste fråga, vi hafva äfven haft att kämpa emot en inre

stark motvilja, att inför allmänhetens blickar framdraga det heligaste, det dyrbaraste vi ega, den skatt vi värda i hjertats helgedom, den ledstjerna, hvars milda, stadiga ljus skall visa oss den rätta vägen under lifvets stormar — vår tro. Det är i alla hänseenden en vanskligh uppgift att vilja göra sin eller andras tro till föremål för mikroskopiska observationer, och att derefter vilja bestämma hvem som har rätt och hvem som har orätt, samt i följd deraf uppträda med påståendet, att alla individers tro måste intvingas i en och samma form, om den för dem skall blifva lycklig och saliggörande. Tron, för att vara sann och verklig, måste vara för individen ett omedelbart förnimmande genom känslan; den får ej vara den döda, inlärdade formeln, utan måste vara den lefvande och stärkande frukten af hvarje själs egen kamp, pröfning och erfarenhet; endast så blir den allt hvad den är ämnad att blifva och hvad den verkliga kan och bör blifva, — den kraft, som uppehåller, styrker och leder oss genom lifvets skiftande öden och kommer oss att betrakta medgång och motgång, lycka och olycka, smärta, pröfningar och lidande endast såsom medel i den Allbarmhertiges hand för att föra oss till det slutliga målet, hvartill döden är ingångsporten. Och för den som *så* tror, och med detsamma älskar och hoppas, förlorar smärtans pil sina sargande, sönderslitande hullingar, bortfaller all den fasa, som omger döden och gravens dunkel, och öfver lifvets och dödens många, för menniskan olösbara gåtor, utbreder sig ett mildt förklaringscken genom öfvertygelsen, att allt hvad vi nu endast se såsom »genom en spegel i dunkelhet» skola vi en gång skåda »ansigte mot ansigte».

Vi våga ännu mindre i detta än i andra ämnen påstå vår egen ofelbarhet, men vi äro böjda för att antaga, att den tro, som eger ett sådant inflytande på hela vårt tänke- och handlingssätt, är en *rätt tro*, om än icke en tro, som kan analyseras af det »isolerade förståndet». Otvifvelaktigt är förståndet en stor och dyrbar gåfva, en gnista af det eviga ljuset, och därför af högre värde än någon annan af de rika förmåner, Gud gifvit den efter Hans eget beläte skapade menniskan. Vare det därför långt ifrån oss att klandra användandet, uppodlandet af denna förmåga, att vilja betaga den rättigheten att utsträcka sina forskningar till hvarje del af menskligt vetande, vore det än inom det område, som af åtskilliga »blindt troende» anses böra vara fridlyst derifrån.

Men när det dock alltid begränsade människoförnuftet, ett blott solgrand i jämförelse med den högsta visheten, tilltror sig att kunna utransaka *allt*, ja, ock det oändliga, Guds djuphet, när det förmenar sig kunna intränga till tingens kärna och bestämma dess urämne, när det med förnämt förakt betviflar och förnekar allt, som det ej kan tyda och begripa, då erfara vi en känsla af förvåning och ömkan öfver menniskoandens förmätenhet.

Huru vidt vetenskapen än må sträcka sina forskningar, kommer den alltid slutligen till en punkt, der det heter: »här skola dina stolta böljor lägga sig»; huru det ändliga, menliga förnuftet, med eller utan filosofiens tillhjälp, än söker vinna klarhet i allt, reda allt dunkel och tyda alla gåtor, kvarstå dock alltid otaliga *under*, som det icke mäktar förklara. Det söker stundom hjälpa sig ur detta bryderi, med att kalla åtskilliga af dessa under naturfenomen; men hvad är då väl hela naturen, det hela som hvarje den minsta af dess delar, med hänsyn till sin första tillkomst, annat än en massa af under, som det skarpsinnigaste människoförstånd ej förmår att helt och hållet utransaka. Hvarje slag af ett människohjerta, hvarje tanke som uppväckes och utvecklas i själen, hvarje yttring af vilja, människolifvets början så väl som dess slut, hvad är allt detta annat än en kedja af under, ehuru dessa under blifvit oss så alldagliga, att vi ej fästa afseende vid dem.

När vi sålunda städse omgifvas af under, hvilkas verkningar vi se, ehuru deras orsak och upphof dock alltid ytterst ligga insvepta i en för våra dödliga blickar ogenomtränglig hemlighet, som förståndet ej förmår utforska, fastän tron omedelbart förnimmer den, måste det, lindrigast sagdt, synas barnsligt att vilja förneka *undret*. Det mäktigaste, herrligaste af alla under, Guds människoblifvande i Christo, det skulle bestridas, emedan det svaga människoförnuftet ej är i stånd att fatta det, emedan filosofien ej gillar bevisen därför! Men, om nu äfven bibelordet betviflas, såsom en folkmyth, bärande spår af förgångna tidsåldrars vidskepelse, bevisas då ingenting af den omskapande, pånyttfödande kraft, som christendomen visat sig ega, öfverallt der den rent och klart predikas, bevisas ingenting af den höga, oförlikneliga heligheten och renheten af dess läror, bevisas ingenting af dess bibehållande och tillväxt under mer än aderton sekler, oaktadt allt motstånd, alla förföljelser, och slutligen, bevisas ingenting af det i hvarje,

menniskohjerta inneboende behovet af försoning och längtan efter helgelse? — Detta behof kan väl till en tid tystas och förbises, denna längtan kan måhända under årtal tyckas död eller slumrande, men förr eller senare skola de göra sig gällande, och intet menniskoöga skådar de strider, som utkämpas på hjertats tysta valplats. Kommer då ej en högre makt den svaga, vacklande menniskoanden till hjälp och tändder trons fackla för att vägleda den, blir följden af en dylik sjärens kamp ofta nog förtviflan eller vänsinne — hvar är då makten och sjelftillräckligheten hos detta förmättna förstånd, som ej ville tro, hvad det med sina ringa krafter ej förmådde begripa? Åskådaren af detta hemska sorgespel ser väl återigen verkningarna, men utan att fatta orsaken.

Med dessa rader ha vi endast velat tydliggöra för läsaren den ståndpunkt, hvarpå vi befinna oss med hänsyn till de här omförmälda »*Tankar i religiösa ämnen*». Vi ha blott några ord att tillägga, dessa ställda till förf:n deraf, som till utgångspunkt för sin uppsats tagit en artikel, införd i sjette årgångens fjerde häfte af *Tidskrift för Hemmet*, kallad »*Bibeln och vetenskapen*», och fäst sig vid en der förekommande uppgift, rörande ett försök, som blifvit gjordt att förmedla de nyare vetenskapliga upptäckterna med den bibliska berättelsen, huru Josua stannade solen i Gideons dal. Denna lilla notis, hemtad ur *Revue du monde catholique* anser »*Tankarnes*» förf. såsom betecknande för den ståndpunkt förf:n af nyssnämnde artikel innehar med afseende på bibelordet; men, för att ha kommit till en sådan uppfattning, måtte förstnämnde förf. helt och hållet ha förbisett det bifogade tillägget af följande lydelse: »vi anföra det dock mera såsom en kuriositet, då det rör en småsak, som synes oss vara af föga vigt för bibelvännerna, hvilken säkerligen finner otaliga högre och mera öfvertygande bevis för *de stora, väsendtliga sanningarna i Guds ord.*»

Mot förf:ns förklaring att uppsatsen: »*Tro och Vetande hos kvinnan*» är författad på »*anmodan*» af Red:n af *Tidskrift för Hemmet*, måste vi inlägga den reservation, att ett förslagsvis framkastadt yttrande, i ett helt och hållet enskildt samtal, rörande den af förf:n öfverklagade svårigheten att finna ämnen att behandla, hvarken kan eller bör tagas såsom uppmaning af en *Redaktion* att skriva öfver detta ämne. Detta så mycket mindre som Red:n vid nämnda tillfälle ej var till fullo representerad.

ter, samt *notiser* i ämnen, hvilka ligga inom området för Tidskriftens syfte.

Likasom förra årgången utkommer den 8:de i 6 häften, hvaradera om 4 ark, till det oförändrade, ytterst billiga priset af 3 Rdr Rmt.

Prenumeration från *Landsorten* bör helst göras hos Red:n, under adress: *Red:n af Tidskrift för Hemmet, Stockholm*; i hvilket fall Tidskriften under korsomslag direkte med posten expedieras till respektive prenumeranter. I *Stockholm på Byrån för renskrifning m. m., Mynttorget N:o 4, 1 tr. upp*, då prenumeranten får sig hvarje häfte regelbundet tillsändt. Prenumeration kan äfven ske på Postkontoren med tillägg af vanligt postförvaltarearfvode, och hos Herrar Bokhandlare, så i *Stockholm* som i *Landsorten*, äfvensom i *Finland*, med 3 Rdr Rmt. Från *Norge* och från *Danmark* sker prenumeration säkrast i bref till Red:n, med tillägg af postafgiften, d. v. s. med sammanlagdt 4 Rdr Rmt, då hvarje häfte med bokposten tillsändes prenumeranten.

Af 2:dra, 3:dje, 4:de, 5:te och 7:de årgångarna finnas ännu kompletta exemplar att tillgå hos alla Bokhandlare i *Stockholm* och i *Landsorten*.

TILLKÄNNAGIFVANDE.

I bokhandeln har utkommit ett Supplement till Tidskrift för Hemmet, innehållande ett Bref, som besvarar frågan: *Hvilka fordringar ställer den nya tiden på Sveriges qvinnor? af en Svenska.* Pris för prenumeranter och icke prenumeranter 25 öre. Behållningen är anslagen till ett välgörande ändamål.

Breflåda.


Till Colmar. Tacksamma för de bidrag med hvilka ni hedrat oss, skola vi med nöje begagna oss af dem i följande häften.

Till E..... Edra insända försök röja alltför mycket nybörjaren, för att kunna intagas i Tidskriften.

Till öfversättaren af Lamartines poem »Näktergalen». Er uppgift har varit er för svår; välj en lättare.

Till H—g. Vi skola med nöje använda edra små utkast.

Till Brigitta. Utrymmet tillåter oss ej att emottaga er uppsats, hvilken derför enligt er önskan skall återsändas.

 *Enskilda personer, hvilka intressera sig för Tidskriften och vilja medverka till dess spridning genom att samla prenumeranter, erhålla, då till Red:n insändes liqvid för 5 ex., det 6:te gratis. (Se vidare omslagets inre sidor.)*

